

जून 2005

Rs. 12 /-

संस्कृत

चन्दमामा

जि-मैन् इत्यस्य
साहित्यगाथा पठनताम्
एतन्निर्माणमासे

G-man

चन्दमामा

सम्पुट: - २१

जून - २००५

सञ्चिका - ६

अन्तरङ्गम्

* वाचकानां कृते

कथास्पर्धा - परिणाम: ...६

* मनुष्यस्य शाप: ...७

* अशुभचिन्तनस्य फलम् ...१०

* भारतदर्शनम् ...२५

* वार्ताविशेष: ...३०

* धनुर्विद्यायाः परीक्षा ...४३

* वाचकानां कृते कथास्पर्धा
...४७

* सुधीरस्य नगरयात्रा ...४८

* धूर्तः योगी ...५०

* शङ्करस्य सामर्थ्यम् ...५९

* आर्यः - २२ ...६३

* विजापुरीयं गोलभवनम् ...६७

* पुटोऽयं भवताम् ...६८

* चित्रशीर्षिकास्पर्धा ...७०

एतस्य अङ्कस्य विशेषाः

भल्लुकमान्त्रिकः - १८
...१३

अपस्वरब्रह्मा ...१९
(वेतालकथा)

सर्वं विधेः आयत्तम्
...२६

विष्णुपुराणम् - १८
...५३

ग्राहकशुल्कम् -

अमेरिका-केनडादेशयोः कृते

प्रतिकृतिमूल्यम् - \$२

वार्षिकं शुल्कं - \$२०

भवदीयं धनं Chandamama

India Limited नाम्ना प्रेष्यताम् -

Subscription Division

CHANDAMAMA INDIA LIMITED

No. 82, Defence Officers Colony,

Ekkatuthangal, CHENNAI - 600 097

E.mail : subscription@chandamama.org

ग्राहकशुल्कविवरणम्

वायुयानेन भारतेतरदेशान् प्रति

वार्षिकं (१२ सञ्चिकाः) - रु. १००/-

भारते रु. १४४/- (बुक्पोस्ट द्वारा)

भवदीयं धनं D.D. द्वारा धनदेष्टा (M.O.) द्वारा वा

'Chandamama India Limited' नाम्ना प्रेषणीयम् ।

विज्ञापिकादानार्थं सम्पर्क्यताम् -

चेन्नै - शिवाजी, Ph - 044-22313637/22347399

Fax: 044-22312447, Mobile: 98412-77347

email : advertisements @ chandamama.org

देहली - OBEROI MEDIA SERVICES, Telefax (011) 22424184

Mobile: 98100-72961, email: a.s.oberoi@indiatimes.com

संस्थापकौ -
चक्रपाणिः, बि.नागिरेड्डि: च

भारतस्य मैत्रीसम्बन्धः

शान्तिः इत्येतत् पदं परमसुन्दरम् । यत्र शान्तिः तत्र भवति आनन्दमयः परिसरः । यत्र मैत्री भवति तत्रैव शान्तिः भवितुम् अर्हति । मैत्र्याः अभावे सङ्घर्षमयं वातावरणं सृष्टं भवति । देशयोः देशानां वा मैत्री तु शान्तिपरिसरस्य प्रमुखं कारणम् ।

भारतं भाग्यशालि, यतः, यः आ बहोः कालतः शत्रुताम् एव चिन्तयन् आसीत् सः पाकिस्थानदेशः इदानीं मैत्रीहस्तं प्रसारितवान् दृश्यते । भारतम् आगतः तद्देशस्य अध्यक्षः मुशरफः भारतात् निर्गमनात् पूर्वम् उक्तवान् यत् उभयदेशयोः सीमावासिनः अन्यदेश-वासिभिः बान्धवैः सह मेलनाय अवकाशं प्राप्नुयुः, उभयोः अपि देशयोः मैत्री वर्धेत इति ।

अस्माकम् अपरः प्रतिवेशी चीनदेशः अपि शान्तिसन्धिप्रस्तावम् उपस्थापितवान् दृश्यते । अन्ये शक्तिशालिनः देशाः अपि एशियादेशानां विषये स्वदृष्टिं परिष्कुर्वन्तः दृश्यन्ते । तस्मात् भारतविषये अपि तेषां दृष्टिः परिवृत्ता स्यादेव ।

भारतस्य महाप्रजाप्रभुत्वोपेतता, आर्थिकस्थिरता, अभिवृद्धिपरता च जगता दृष्टा अस्ति । अस्माकम् आर्थिकताभिवृद्धेः वेगः विकासोन्मुखः अस्ति । शक्तिशालिराष्ट्रत्वेन विकसत् अस्ति भारतम् ।

काश्चन शक्तयः भारतस्य स्थिरताम् ऐक्यं च विनाशयितुं प्रयतमानाः सन्ति इत्यपि सत्यमेव । अस्माकं युवजनता अखण्डताविषये बद्धादरा, स्वार्थसाधिकानां शक्तीनां प्रभावेण अस्पृष्टा च स्यात् । अद्यतनाः युवानः एव भाविनि काले भविष्यन्ति राष्ट्रस्य भव्योदकनिर्मातारः ।

सम्पादकः - विश्वम्

Visit us at : <http://www.chandamama.org>

वाचकानां कृते कथास्पर्धा (नवम्बर) - परिणामः

राजधर्मः

राजा राजवर्मा अवदत् - “एकैकस्य एकैकं कर्तव्यं भवति । ग्रामस्य रक्षणं ग्रामरक्षकस्य कर्तव्यम् । लुण्ठाकः तत्र विघ्नं कृतवान् । अतः तस्य ग्रहणं कृतं ग्रामरक्षकेण । एवं ग्रामरक्षकः स्वस्य कर्तव्यं कृतवान् । कर्तव्यं कृतवते पुरस्कारः दातव्यः नास्ति । तथापि ग्रामरक्षकः महालुण्ठाकम् एव गृहीतवान् इत्यतः अहं तस्मै सुवर्णाङ्गुलीयकं दत्तवान् । कर्तव्यपालनस्य प्रोत्साहनार्थं मया तथा कृतम् । अन्यच्च, ग्रामरक्षकः पुरस्कारेच्छया तत् कार्यं कृतवान् । अतः सामान्यं पारितोषिकं तस्मै ।”

“शिक्षकः छात्राणां गुरुः । यः व्यवहारेण कर्तव्यम् उपदिशति सः एव श्रेष्ठः । शिक्षकः यद्यपि सामान्यपदवीस्थः, तथापि तस्य मनः विशालम् अस्ति । चोरग्रहणसमये सः न चिन्तितवान् यत् चोरं गृहीत्वा मयैव पारितोषिकं प्राप्तव्यम् इति । सर्वान् आहूय चौर्यविवरणं करणीयम् इत्येव तस्य चिन्तनम् आसीत् । फलापेक्षा तस्य सर्वथा न आसीत् । तस्य धैर्यं, बालके प्रीतिः, क्षिप्रनिर्णयः इत्यादयः प्रशंसार्हाः आसन् । अतः एव मया तस्मै वज्रहारः दत्तः । मम दृष्ट्या सर्वे समानाः । पक्षपातम् अहं स्वप्ने अपि न चिन्तयामि । तत्तस्य योग्यतायाः अनुगुणं मया जनाः पुरस्क्रियन्ते दण्डयन्ते वा । एषः एव राजधर्मः नाम” इति ।

राज्ञः एतत् वचनं श्रुत्वा सर्वे सभासदः नितरां तृप्ताः जाताः । ते बहुधा राज्ञः प्रशंसां कृतवन्तः ।

सि.वि.आर्.आर्.एस्. शर्मा

s/o एस्.एस्. शर्मा, इन्द्रपल्लि, अमलापुर मण्डल,

प.गो. जिल्ला (आ.प्र.) - ५३३ २२१

मनुष्यस्य शापः

प्रतापः श्रमजीवी । गृहस्य उद्याने केचन कदलीवृक्षाः आरोपिताः आसन् तेन । यदा कदलीफलानि पक्वानि भवन्ति तदा तानि नगरं नीत्वा तेषां विक्रयणं करोति सः । एकवारं कदलीविक्रयणं क्रियते चेत् शतं रूप्यकाणि प्रायः प्राप्यन्ते तेन । कदाचित् नगरं गत्वा कदलीफलानि विक्रीय गृहं प्रत्यागतं पुत्रं माता उक्तवती - “कदलीफलानि अद्य अल्पेन एव कालेन विक्रीतानि इति मन्ये” इति ।

प्रतापस्य पत्नी विमला पातुं जलम् आनीय पत्युः हस्ते ददती उक्तवती - “श्वः पुत्राणां शालायाः शुल्कं दातव्यम्” इति ।

“मासपर्यन्तं कृतस्य परिश्रमस्य फलम् एतानि एव शतं रूप्यकाणि । जीवने कष्टानि न समाप्यन्ते एव । अहो, मम दौर्भाग्यम्” इति कथयन् प्रतापः आत्मना आनीतं धनं पत्न्याः हस्ते स्थापितवान् ।

तदा माता पृष्ठवती - “वत्स ! किम्

एतत् ? किमर्थम् एवम् असन्तोषः ?” इति ।

“पित्रा यत् अकार्यं कृतं तत् दृष्ट्वा मया किं सन्तोषः अनुभोक्तव्यः आसीत् ?” इति क्रोधयुक्तेन स्वरेण पृष्ठवान् प्रतापः ।

तदा आश्चर्यचकिता माता पृष्ठवती - “भवतः पिता तु दशभ्यः वर्षेभ्यः पूर्वमेव दिवं गतः । अद्य किमर्थं तस्मै कुप्यति भवान् ?” इति ।

“मातः ! यत् पूर्वं जातं तत् सर्वम् अपि भवत्या अवगतमेव । पितुः मित्रं नरसिंहः पञ्चदशभ्यः वर्षेभ्यः पूर्वम् अत्र ग्रामे स्थितं क्षेत्रादिकं विक्रीय नगरं प्रति गतः । तेन पिता अपि बोधितः आसीत् - ‘भवान् अपि एवम् एव करोतु’ इति । किन्तु मित्रस्य सूचनाम् अगणयन् पिता ग्रामे एव अवसत् । नरसिंहः तु नगरं गत्वा वाणिज्यं कुर्वन् प्रभूतं धनं सम्पादितवान् । अस्माकं तु शोचनीया स्थितिः यत् अल्पं क्षेत्रम् अस्ति ततः आगतेन आयेन

अस्माभिः पञ्चभिः जनैः जीवनं यापनीयम् । पिता अपि यदि वाणिज्यम् अकरिष्यत् तर्हि वयम् एवं कष्टपरिस्थितिं न अनुभूतवन्तः स्याम” इति उक्तवान् प्रतापः ।

तदा दीर्घं निश्चयस्य माता उक्तवती - “एतत् सर्वं विधेः अधीनम् । भगवता यावत् दीयते तावता एव सन्तोष्यम्” इति ।

“अम्ब ! अलं वैराग्ययुक्तैः वचनैः । नरसिंहस्य पुत्रः गोविन्दः अहं च समान-वयस्कौ । सः सुखेन जीवति अद्य । सः अद्य नगरे मिलितवान् । नगरग्रामयोः मध्ये स्थिते अरण्ये निवसन्तम् ऋषिवरं द्रष्टुं शकटेन आगच्छन् आसीत् । मध्येमार्गं मां दृष्ट्वा सः प्रीत्या शकटे उपवेशितवान् । तस्य धनिकत्वं दृष्ट्वा स्वस्य निर्धनत्वं च स्मृत्वा अहं नितरां खिन्नः अस्मि” इति स्वस्य दारिद्र्यविषये

असहनां प्रकटयन् उक्तवान् प्रतापः ।

पुत्रस्य कटुवचनानि श्रुतवती माता निर्वचना अभवत् । तस्यां रात्रौ पत्नी विमला पतिम् अवदत् - “भवता अपि सः योगीश्वरः कुतो वा न द्रष्टव्यः ? कदाचित् तस्य अनुग्रहेण अस्माकं जीवने अपि परिवर्तनं जायेत” इति ।

प्रतापाय पत्न्याः एषा सूचना अरोचत । अतः सः परेद्यवि प्रातरेव ऋषिवरस्य दर्शनाय गतवान् । योगीश्वरः प्रतापं दृष्ट्वा प्रीत्या उक्तवान् - “पुत्र ! भवान् जीवने महत् दुःखम् अनुभवन् अस्ति इति भासते । का व्यथा बाधते भवन्तम् ?” इति ।

तदा प्रतापः स्वस्य कष्टस्थितिं श्रावयित्वा दुःखेन उक्तवान् - “भवतः भक्तः गोविन्दः पूर्वम् अस्मद्ग्रामीणः एव आसीत् । तस्य पिता महाधनिकः आसीत् । अतः अद्य सुखेन जीवति सः । मम पिता मह्यं कामपि सम्पत्तिं न दत्तवान् । अतः अहं जीवने महत् कष्टम् अनुभवन् अस्मि” इति ।

एतत् श्रुत्वा ऋषीश्वरः हसन् उक्तवान् - “जीवने चक्रवत् परिवर्तन्ते दुःखानि च सुखानि च । भवतः पिता भवते कीदृशं धनं दत्तवान् इति भवता न ज्ञातम् । तेन दत्तम् अस्ति आरोग्यरूपं धनम् । अतः एव भवान् श्रमेण जीवनं कुर्वन् पूर्णोदरं भुङ्क्ते । भवतः गृहे सर्वेऽपि भवति प्रीतिमन्तः सन्ति । इतोऽपि श्रेष्ठं भाग्यं किमन्यत् स्यात् ? तथापि भवति असन्तोषः उत्पन्नः अस्ति मित्रस्य दर्शनात् । गोविन्दस्य विचारः सम्यग् ज्ञायते चेत् भवतः मनसि जातः असन्तोषः दूरं गच्छेत्” इति ।

“कष्टं शब्दमात्रेणापि न जानाति

सः । तस्य जीवनं सुखमयम्' इति उक्तवान् प्रतापः ।

'वस्तुस्थितिः तथा नास्ति । सम्पदः प्राप्तेः अनन्तरम् बहवः रोगाः तम् आवृण्वन् । मधुरं न खादनीयम् । लवणस्य उपयोगः न करणीयः । अधिकं दूरं चलितुमपि न शक्यते । वाणिज्ये जायमानेन परिवर्तनेन निद्रा अपि न प्राप्यते । औषधार्थं, मनश्शान्त्यर्थं च सः असकृत् अत्र आगच्छति । यदि भवता इष्यते तर्हि क्षणाभ्यन्तरे अहं भवन्तं कोटीश्वरं कुर्याम् । वर्तमानं शान्तं जीवनम् आवश्यकम् उत अशान्त्या युक्तं कोटीश्वर-जीवनम् इति भवता एव निर्णयः करणीयः' इति वदता ऋषीश्वरेण स्वस्य हस्तः प्रतापस्य शिरसि स्थापितः । प्रतापस्य नेत्रे क्षणं पिहिते ।

प्रतापः वृद्धः सन् भवनस्य एकस्मिन् प्रकोष्ठे पर्यङ्के शयानः अस्ति । भवने सर्वत्र सेवकाः । पुरतः मधुराणि फलानि, स्वादु भोजनं च । किन्तु श्रान्त्या सः उत्थातुमपि न शक्नोति । कष्टेन उत्थितः सः स्थातुम् अशक्नुवन् भूमौ अपतत् । साहाय्यार्थं तेन माता पत्नी च आहूते । ते सेवकं वदतः -

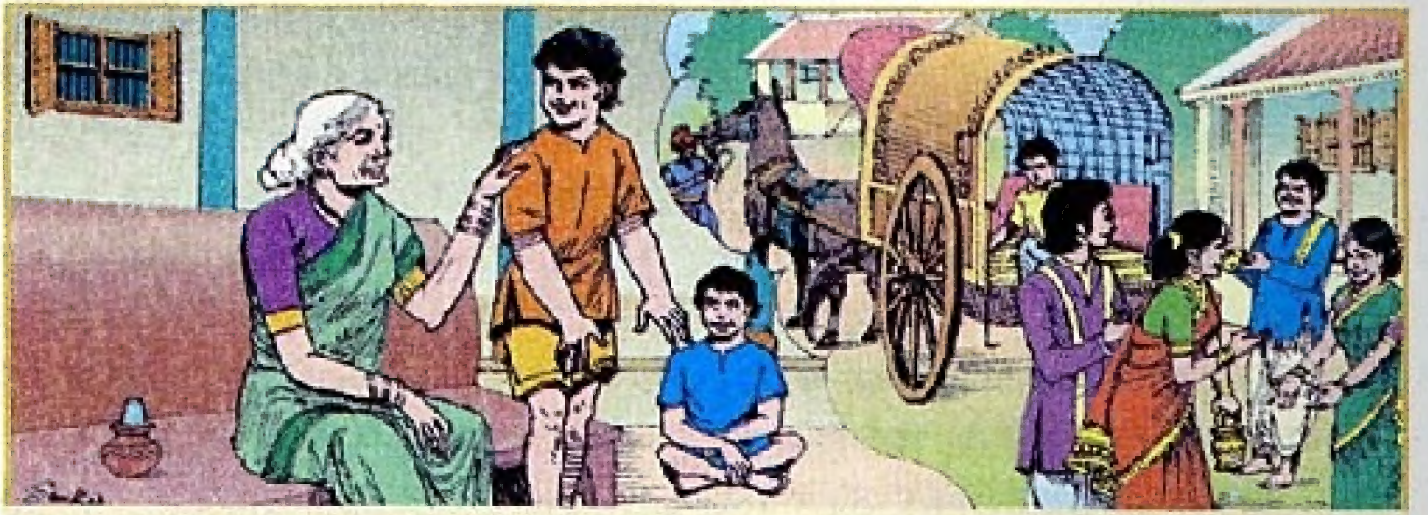
'तस्य साहाय्यं क्रियताम्' इति ।

'मास्तु । मास्तु । एतादृशं जीवनम् अहं न इच्छामि' इति आक्रोशान् प्रतापः नेत्रे उद्घाटितवान् । पुरतः स्थितं हसन्तम् ऋषीश्वरं पश्यन् सः उक्तवान् - 'भवान् मयि सद्बुद्धिम् उत्पादितवान् । कोटीश्वरस्य कष्टानि मह्यं न अपेक्षितानि । मम तु तादृशी पत्नी एव अपेक्षिता, या सुखे दुःखे च आधाररूपेण तिष्ठेत् । सा एव माता अपेक्षिता, या माम् इदानीं प्राणेभ्योऽपि अधिकं मनुते । तौ उभौ पुत्रौ एव भवतां, ययोः मुखदर्शनेन इदानीं मम सर्वा श्रान्तिः नष्टा भवति' इति ।

'पुत्र । सन्तुष्टिः, स्वास्थ्यम्, आनन्दः च जीवने सर्वदा भवेयुः । एतेषु असत्सु सम्पदां स्थित्या अपि न किमपि प्रयोजनम् । असूया सदा शापायते । मित्रस्य गोविन्दस्य दर्शनेन भवति असूया उत्पन्ना आसीत् । सौभाग्येन इदानीं सा अपगता । इतः परं भवान् गृहे सानन्दं वासं कर्तुम् अर्हति' इति उक्त्वा ऋषि-वरः प्रतापम् आशीवदिन अनुगृहीतवान् ।

प्रतापः सविनयम् ऋषीश्वरं नमस्कृत्य सन्तुष्टः सन् गृहं प्रत्यागतः ।

अशुभचिन्तनस्य फलम्

बालाः सर्वे यथापूर्वं शीघ्रं भोजनं समाप्य सावित्रीं परितः उपविश्य उक्तवन्तः - “पितामहि ! कथां कथयतु” इति ।

तदा रघुनामकः बालः उक्तवान् - “पितामहि ! अन्येषाम् अशुभचिन्तनस्य फलम् अशुभमेव इति कथयन्ति । मम पितामहः पितरं वदन् आसीत् यत् अचलपतेः परिस्थितिः अपि एवमेव अभवत् इति । किन्तु मया अस्य वचनस्य तात्पर्यं न अवगतम् । भवती तद्विषये वदतु” इति ।

पितामही रघुं प्रीत्या पश्यन्ती उक्तवती - “अस्मिन् लघुनि एव वयसि एतादृशे वचने अवधानं दीयते इति तु प्रशंसायोग्यः विषयः । ‘अन्येषाम् अनिष्टं क्रियते चेत् अनिष्टमेव प्राप्यते’ इति तस्य तात्पर्यम् । एतम् एव विषयम् अधिकृत्य एकां कथां कथयामि । श्रद्धया शृण्वन्तु” इति । ततः तया कथा आरब्धा - पूर्व प्रवृत्ता घटना एषा । मुद्गेरनामके ग्रामे

केशवो नाम कश्चन कृषिकः निवसति स्म । तेन सह तदीया पत्नी, चत्वारः पुत्राः, माता पिता च आसन् । केशवस्य गृहे स्थिताः सर्वेऽपि कस्मिंश्चिदपि कार्ये निरताः भवन्ति स्म एव इति कारणात् तस्य गृहस्य सदस्याः सुखेन वसन्ति स्म, ऋणमुक्ताः च आसन् ।

केशवस्य गृहस्य पुरतः श्यामस्य गृहम् आसीत् । केशवस्य सुखि कुटुम्बं दृष्ट्वा असूयति स्म श्यामः । श्यामस्य ज्येष्ठा पुत्री सीता, केशवस्य ज्येष्ठा पुत्री लक्ष्मीः च समवयस्के । ते उभे अपि विवाहवयस्के च ।

कदाचित् प्रातःकाले एव केशवस्य गृहस्य पुरतः अश्वयानमेकम् आगत्य अतिष्ठत् । यानस्य दर्शनेन ज्ञायते स्म यत् तत् यानं कस्यचन धनिकस्य इति । केशवस्य दुरबन्धुः माधवः पत्नीपुत्रैः सह यानात् अवतीर्णः । सप्तभ्यः वर्षेभ्यः पूर्वं कार्यविशेषस्य निमित्तं माधवः अत्र आगत्य दिनद्वयं वासं कृतवान्

आसीत् । तस्मिन् दिने केशवस्य कुटुम्बेन कृतः सत्कारः तस्मै अरोचत, तेन सः आकृष्टः च । केशवस्य पुत्री लक्ष्मीः पति-पत्न्योः प्रिया अभवत् । लक्ष्म्याः बुद्धिमत्ता एव तत्र कारणम् । तद्दिने एव तौ दम्पती निश्चितवन्तौ यत् लक्ष्मीः एव अस्मत्पुत्रस्य वधूः इति । तदर्थमेव ते सर्वे पुनः अत्र आगताः ।

श्यामः एतं विषयं ज्ञातवान् । वरदक्षिणां विना लक्ष्म्याः विवाहः लक्षाधीशेन सह भविष्यति इति विषयं सोढुं न अशक्नोत् सः । असूया तस्य मनसि प्रविष्टा । सः मनसि एव निश्चितवान् - 'कथमपि एषः विवाहः मया स्थगनीयः एव' इति ।

सः केशवस्य गृहं गत्वा माधवं कुशल-प्रश्नान् पृष्ट्वा गृहम् आनीय उक्तवान् - "माधव-महोदय ! केशवः सज्जनः । तस्य पुत्री अपि अतीव सुन्दरी एव । किन्तु तत् सौन्दर्यम् उदुम्बरफलमिव निष्प्रयोजकम् । यतः सा लक्ष्मीः अपस्माररोगेण पीडिता । एतं विषयम् अनुक्त्वा वञ्चनया विवाहं निर्वर्तयितुं ते उद्युक्ताः । विवाहः एव अस्य औषधम् इति वैद्यः प्रायः उक्तवान् स्यात्" इति ।

एतत् श्रुत्वा नितरां खिन्नः माधवः तद्दिने एव सकुटुम्बं प्रतिगन्तुम् उद्युक्तः । श्यामस्य पार्श्वगृहे स्थितः भूषणः माधवस्य प्रतिगमनस्य कारणं ज्ञातवान् । सः धनपिशाचग्रस्तः । श्यामस्य असूयां धनरूपेण परिवर्तयितुं सः एकां योजनां रचितवान् ।

सः श्यामं रहस्यस्थले मिलित्वा उक्तवान् - "लक्ष्म्याः भाग्ये विवाहः न लिखितः । त्यजतु तं विषयम् । अहं भवतः पुत्र्यै कञ्चन

वरं दृष्टवान् अस्मि । तस्य नाम गोविन्दः इति । मातापितृविहीनं तं पितामही एव पालित-वती । तस्याः समीपे महती सम्पद् अस्ति । किन्तु सा तां सम्पदं तदा एव पौत्राय दातुम् इच्छति यदा च किञ्चित् मूलधनं संस्थाप्य पौत्रः वाणिज्यं कुर्यात् । गोविन्दः वाणिज्ये समर्थः एव । किन्तु वाणिज्यार्थं तस्य समीपे मूलधनं नास्ति । अतः वरदक्षिणारूपेण दश-सहस्रं रूप्यकाणि गोविन्दः इच्छति, येन धनेन वाणिज्यं कर्तुं शक्येत" इति ।

भूषणस्य एतत् वचनं श्यामे आशाम् अजनयत् । 'दशसहस्ररूप्यकमात्रं दत्तं चेत् धनिकः जामाता लप्स्यते, तेन यदि वाणिज्यम् आरप्स्यते तर्हि पितामह्याः सम्पत्तेः अधिकारी अपि सः भविष्यति एव' इति आसीत् तस्य चिन्तनम् ।

अतः सः झटिति एव भूषणस्य सूचनाम् अङ्गीकृतवान् । भूषणः सप्ताहाभ्यन्तरे एव सीतागोविन्दयोः मेलनं कारितवान् । किन्तु एषः विषयः अन्येन केनापि न ज्ञातः । सीतां दृष्ट्वा सन्तुष्टः गोविन्दः स्वस्य अङ्गुलीयकं सीतायै उपायनत्वेन दत्तवान् । श्यामः महान्तम् आनन्दं सम्प्राप्य पूर्वनिश्चयानुगुणं दशसहस्रं रूप्यकाणि गोविन्दाय दत्तवान् अपि ।

गोविन्दः प्रतिगतः । दिनत्रयानन्तरं प्रातरेव माधवः केशवेन सह श्यामस्य गृहम् आगतः । कुशलवाक्यानि कानिचन उक्त्वा माधवः श्यामं पृष्ठवान् - “सीतागोविन्दयोः विवाहः कदा निश्चितः ?” इति ।

श्यामः एतत् न ऊहितवान् आसीत् एव । यतः गृहे प्रवृत्तं कोऽपि अन्यः जानीयात् इति कल्पना अपि न आसीत् तस्य ।

तदा माधवः हसन् उक्तवान् - “भवता दत्तस्य धनस्य विभागः कथं करणीयः इति विषये गोविन्दभूषणयोः कलहः आरब्धः । अकस्मात् मया तेन मार्गेण गतम् इति कारणात् सर्वं ज्ञातम् । मम विचारणेन ज्ञातं यत् गोविन्दः परमवञ्चकः, भूषणः तस्य साहाय्यं कुर्वन्

भवन्तम् अस्मिन् जाले पातितवान् इति । इदानीं तौ कारागृहे स्तः” इति ।

श्यामः लज्जया अवनतशिरस्कः जातः । तदा माधवेन पृष्ठं - “श्याम ! इदानीं वदतु-लक्ष्म्याः विषये भवान् यत् उक्तवान् तत् सत्यमेव किम् ?” इति ।

तदा श्यामः क्षीणध्वनिना उक्तवान् - “न । अहम् असत्यम् उक्तवान्” इति ।

“अत एव भवता एतादृशं दण्डनं प्राप्तम् । पण्डिताः वदन्ति किल ‘अन्येषां विषये यत् अशुभचिन्तनं क्रियते तस्य फलम् अस्माभिः एव अनुभोक्तव्यम् इति’ । इतः परं पार्श्वगृह-जनानां विषये एवम् असूयां, द्वेषं वा मा करोतु” इति माधवः तं बोधितवान् ।

कथायाः समाप्त्यनन्तरं पितामही बालान् उक्तवती - “पश्यन्तु बालाः । वञ्चकः श्यामः कथं दण्डनं प्राप्तवान् इति । स्वेन निर्मिते जाले स्वयमेव पतितवान् सः । तेन तदीयं धनमपि नष्टम्, अपमाननपि प्राप्तम् । अत एव न उच्यते अस्माभिः कदाचिदपि एतादृशं चिन्तनं न करणीयम् इति” इति ।

“अस्तु आर्ये” इति अवदन् ते बालाः ।

भल्लूकमान्त्रिक :

१८

[मायामर्कटः राजधान्याः उपरि आपतन्तीम् आपदं जितकेतुं श्रावितवान् । शत्रुगणे कश्चन राक्षसः अपि अस्ति इति ज्ञातवान् राजा जितकेतुः मायामर्कटं स्वस्य प्रधानमन्त्रिणं कृतवान् । मन्त्री जीवगुप्तः खड्गं गृहीत्वा मायामर्कटं संहर्तुम् इष्टवान् । किन्तु मायामर्कटः उपायेन तदीयं खड्गं वशीकृत्य स्वस्य खड्गम् उन्नीय अग्रे गतवान् तस्य संहाराय । तदनन्तरम् ...]

यदा मायामर्कटः खड्गम् उन्नीय जीवगुप्तं हन्तुम् उद्युक्तः तदा राजसभायां हाहाकारः उत्पन्नः ।

राजा जितकेतुः अग्रे गत्वा मायामर्कटस्य हस्तं गृहीत्वा खड्गप्रहारात् तं निवारयन् अवदत् - “अये मर्कटामात्य ! अलं त्वरया । राजसभायां रक्तस्य पातनात् देशस्य हानिः भवेत् । मया जीवगुप्तस्य मरणदण्डनं विहितम् अस्ति एव । तस्य निर्वर्तनं करिष्यति नगरस्य

प्रधानवधकः । एषः अस्माकं देशस्य नियमः” इति ।

राज्ञः मुखात् एतत् श्रुत्वा मायामर्कटः खड्गं कोषे स्थापितवान्, जीवगुप्तं पश्यन् अवदत् च - “अये भूतपूर्वमन्त्रिन् ! राज्ञः कथनात् मया तूष्णीं स्वीयते । आसन्नं मरणं दैवकृपया अपगतम् । तथापि एतस्मिन् देशे स्थातुं सर्वथा अनर्हः भवान् । अतः एतस्मिन् एव क्षणे भवता एतत् राज्यं परित्यज्य गन्तव्यम्” इति ।

जीवगुप्तः भूमौ पतितं खड्गम् उन्नीय कोषे स्थापयित्वा राजानं पश्यन् - “महाराज ! भवता मम शिरश्छेदः आज्ञापितः । किन्तु एषः मर्कटः मां देशात् बहिष्कृतवान् अस्ति । परस्परं विरुद्धम् एतत्” इति उक्त्वा सभासदः पश्यन् उच्चैः अवदत् - “हे प्रमुखाः नगर-वासिनः ! इदानीं मया किं करणीयम् इति भवन्तः एव निर्णयन्तु” इति ।

राज्ञः आज्ञायाः समर्थनं न कृतं चेत् राजा असन्तुष्टः स्यात्, समर्थिता चेच्च नूतनः मन्त्री मायामर्कटः कुपितः भवेत् । अतः ते मौनेन स्थितवन्तः आसन् ।

तावता सामन्तः सूर्यभूपतिः सभाभवनं प्रविश्य जितकेतुं प्रणम्य अवदत् - “महाराज ! मम नाम सूर्यभूपतिः इति । एतदवसरे जीव-गुप्ताय क्षमादानम् एव उचितं स्यात् । यत्

आक्रमणं प्रवर्तिष्यते तत्र उदयगिरेः राजा दुर्मुखः अपि भागी अस्ति । अतः राजधान्याः रक्षणाय झटिति अवधानदानं वरं स्यात्” इति ।

राजा जितकेतुः दुर्मुखस्य नाम्नः श्रवणात् आश्चर्येण स्तब्धः । सः दूरे स्थितं नगररक्षक-दलस्य प्रमुखं स्वसमीपम् आहूय अवदत् - “भवता झटिति एव नगरद्वारं पिधाय शत्रूणां प्रवेशः निवारणीयः । प्रधानसेनापतिं मम आज्ञां श्रावयतु यत् सेनां सज्जीकृत्य दुर्ग-परिखादीनां रक्षणाय योग्या काचित् व्यवस्था करणीया इति” इति ।

“यथाज्ञापयति महाराजः” इति वदन् दुर्ग-रक्षकः दलपतिः ततः निर्गतवान् ।

एतदनन्तरं जितकेतुः सूर्यभूपतिं पश्यन् अपृच्छत् - “अये, किं भवता दुर्मुखस्य आक्रमणस्य स्वरूपं स्पष्टतया ज्ञायते ? किं तस्य सेना अतिमहती अस्ति ?” इति ।

तदा सूर्यभूपतिः चिन्तापूर्णेन स्वरेण अवदत् - “महाराज ! अहम् आ बहोः कालात् राज्ञः दुर्मुखस्य सामन्तः आसम् । सः राज्यशासनाय असमर्थः इति ज्ञात्वा अहं विद्रोहेण राज्यशासनाधिकारं स्वायत्ती-कृतवान् । एतस्मिन् विषये दुर्मुखस्य बहवः सैनिकाः मम सहयोगं कृतवन्तः । किन्तु कालीवर्मा नाम क्षत्रिययुवकः, भल्लूक-मान्त्रिकः, भल्लूकरूपेण स्थितः कश्चन जनः, लुण्ठाकाः केचन, कश्चन राक्षसः च सम्भूय आक्रमणं कृतवन्तः । तस्मात् तत् राज्यं हस्तच्युतं जातम् । किन्तु दुर्मुखेन सह न सन्ति बहवः, न वा अस्ति महती सेना” इति ।

एतत् श्रुत्वा मायामर्कटः सकृत् कूर्दित्वा अवदत् - “राजन् ! दुर्गस्य रक्षणम् आदौ चिन्तनीयम् इति तु युक्तम् एव । भल्लूक-मान्त्रिकः तदनुयायिनः च सूर्यभूपतेः दुर्गं कथं प्रविष्टवन्तः इति किं भवता ज्ञायते ? ते दुर्ग-द्वारम् अग्निना दग्ध्वा अन्तः गतवन्तः । अतः दुर्गरक्षणं विशेषमहत्त्वम् अर्हति इत्यत्र नास्ति एव सन्देहः” इति ।

एतत् अङ्गीकुर्वन् राजा जितकेतुः सूर्य-भूपतिम् अवदत् - “सूर्यभूपते ! भवता स्वस्य दुर्गस्य रक्षणाय अधिकम् अवधानं न दत्तम् । अतः तत् शत्रुवशं गतम् । इदानीम् अहं मम दुर्गस्य रक्षणभारं भवते यच्छन् अस्मि । यदि भवता एतत् दायित्वं समर्थतया निरुह्येत तर्हि भवान् मम प्रथमः सामन्तः भवितुम् अर्हति । यथायोग्यं पुरस्कारः अपि दास्यते मया भाविनि काले” इति ।

एतत् श्रुत्वा मायामर्कटः कीचकुर्वन् उक्तवान् - “अये, जीवगुप्त ! भवतः पदं तु हस्तच्युतम् एव । दैवात् शिरश्छेदः किञ्चित् अग्रे गतः । भवता पुनः आस्थाने पदं स्थापनीयं नास्ति” इति ।

एतदनन्तरं सूर्यभूपतिः, जीवगुप्तः, अन्ये नगरप्रमुखाः च सभाभवनात् बहिः आगत-वन्तः ।

सर्वे यावत् प्राङ्गणं प्राप्तवन्तः तावता मायामर्कटः वेगेन सोपानानि आरुह्य हस्तेन खड्गं गृहीत्वा भ्रामयन् अघोषयत् - “मम मन्त्रदण्डः केनापि चोरितः अस्ति । यः तं मन्त्रदण्डम् अन्विष्य आनीय मह्यं ददाति तस्मै अर्धराज्यं दास्यति महाराजः । स्वकन्याम्

अपि तस्मै दास्यति सः” इति ।

मायामर्कटस्य वचनं श्रुत्वा जनाः आश्चर्य-चकिताः जाताः । जीवगुप्तः उपहासपूर्वकम् अवदत् - “एषः मर्कटः एतदपि न जानाति यत् राज्ञः कन्या किं, सन्तानः एव नास्ति इति” इति ।

मन्त्रिणः मुखात् एतत् वचनं श्रुत्वा जनाः उच्चैः हसितवन्तः ।

मायामर्कटः राजानं क्रोधेन पश्यन् अपृच्छत् - “अये राजन् ! कीदृशः राजा भवान् ! किं कोऽपि सन्तानः एव सर्वथा नास्ति भवतः ?” इति ।

“मर्कटामात्य ! तद्विषये अहम् अनन्तरं वदिष्यामि । आदौ भवान् वदतु यत् किं सः मन्त्रदण्डः तथा महत्त्वपूर्णः ? किं सः इदानीम् अत्यावश्यकः ? तं विना किं शत्रवः जेतुं

सर्वथा न शक्याः अस्माभिः ?" इति मायामर्कटम् अपृच्छत् राजा ।

"राजन् ! मन्त्रदण्डविषये सर्वथा अज्ञः भवान् । सः एव भवतः सिंहासनं, प्राणान् च रक्षितुं समर्थः अस्ति, न अन्यः" इति अवदत् मर्कटः ।

राजा जितकेतुः हस्तम् उन्नीय अवदत् - "मम कन्या नास्ति इति केनापि चिन्तनीयं नास्ति । काश्चित् कन्यकाम् अहं दत्तकरूपेण स्वीकरिष्यामि । अतः मन्त्रदण्डस्य आनेत्रा कन्या अर्धराज्यं च प्राप्स्यते इत्यत्र न कोऽपि सन्देहः" इति ।

एतत् वचनं श्रुत्वा सर्वे हर्षनादं कृतवन्तः । एतावता वन्ययुवकस्य भल्लुकस्य क्रीडाः द्रष्टुं बहवः जनाः तत्र उपस्थिताः आसन् । तेषु उभौ विरागिवेषधारिणौ अपि अन्यतमौ ।

राज्ञः घोषणं श्रुत्वा तौ नितरां प्रहृष्टौ । तयोः अन्यतरः स्वस्य हस्तं वस्त्रग्रन्थौ स्थापयितुम् इष्टवान् । तदा अपरः तं निवारयन् - "अये ! अलं त्वरया । आदौ गुरुवर्यस्य आशयः ज्ञातव्यः अस्माभिः" इति अवदत् ।

नगरप्रमुखाः राजानम् अवदन् यत् मन्त्रदण्डस्य आनेत्रे पुरस्कारः दास्यते इत्येषः विषयः समग्रे देशे सडिण्डिमघोषम् उद्घोषणीयः इति । सर्वे यावत् ततः निर्गन्तुम् उद्युक्ताः तावता कश्चन बाणः वेगेन तत्र आगतः, जनानां पुरतः अपतत् च ।

कश्चित् तं बाणम् उन्नेतुं यावत् उद्युक्तः तावता मायामर्कटः - "मा स्पृशन्तु तम्" इति उद्घोषयन् वेगेन गत्वा तं बाणम् उन्नीय दन्तैः भञ्जयित्वा दूरे क्षिप्त्वा - "मया एतस्य बाणस्य या गतिः कल्पिता सा एव गतिः भविष्यति शत्रूणाम् अपि" इति उक्त्वा उच्चैः पुनः अपृच्छत् - "मम मन्त्रदण्डः क्व गतः?" इति ।

अत्रान्तरे कश्चन महान् शिलाखण्डः दुर्गभित्तिम् अतिक्रम्य आगत्य भित्त्या घट्टितः सन् भूमौ अपतत् । शिलाघट्टनतः भित्तेः हानिः जाता ।

राजा जितकेतुः नूतनाम् एतां विपदं दृष्ट्वा नितरां भीतः ।

सः आश्चर्यम् अनुभवन् - "एतं महाशिलाखण्डं बहिर्भागतः क्षेप्तुं सर्वथा न शक्नोति कोऽपि मानवः । राक्षसः एव एतत् कर्तुम् अर्हति" इति उक्त्वा मायामर्कटम् उद्दिश्य पुनः अवदत् - "मर्कटामात्य ! वयं मानवाः किम् एतेन राक्षसेन सह युद्धं कृत्वा सजीवं

स्थातुम् अर्हेम ? राक्षसः तु महाबलशाली भवति एव" इति ।

महाशिलायाः पतनं दृष्ट्वा भीताः नगर-प्रमुखाः, सामान्याः जनाः च ततः भीत्या पलायनं कृतवन्तः ।

मायामर्कटः राज्ञि धैर्यं पूरयन् अवदत् - "राजन् ! अलं चिन्तया ! ब्रह्मपुत्रखातप्रदेशे निवसति महाशक्तिशाली मम गुरुः मिथ्या-मिश्रचर्यः । तस्य आधीन्ये बहवः राक्षसाः सन्ति उद्योगित्वेन । तेषां सामर्थ्यं यदि पश्येम तर्हि अयं राक्षसः वस्तुतः मशकायते ।" इति ।

तदा राजा अवदत् - "एवं तर्हि तेषु कांश्चन अत्र आनाय्य शत्रून् संहृत्य भवान् मम राज्यं रक्षतु कृपया" इति ।

एतत् श्रुत्वा उच्चैः हसन् मायामर्कटः अवदत् - "राजन् ! कीदृशी मूर्खता भवतः ? तान्त्रिकसार्वभौमः सः मम गुरुः भवादृशं सामान्यं राजानं रक्षितुं स्वस्य सेवकान् किं प्रेषयेत् ? सः स्वस्य मन्त्रतन्त्रशक्त्या आदौ एतं लोकं जेतुम् इच्छति । ततः ऊर्ध्वलोकम् अपि जेतुं प्रयतिष्यते सः । किन्तु भल्लुकपादः नाम कश्चन तुच्छः जनः तस्य प्रयत्ने विघ्नम् आचरन् अस्ति । तस्य शिष्यः कश्चन इदानीं दुर्गात् बहिः तिष्ठति" इति ।

मायामर्कटस्य मुखात् एतत् श्रुत्वा राजा अचिन्तयत् - 'एतौ उभौ अपि तान्त्रिकौ अपूर्व-शक्तेः सम्पादनाय अस्मादृशान् जनान् सर्वान् क्रीडनकानि इव उपयुज्जानौ स्तः । तयोः अन्यतरस्य शिष्यः अस्ति अयं मायामर्कटः । अतः एतस्य अवधानं मम सिंहासनरक्षणे

नास्ति, प्रत्युत भल्लुकमान्त्रिकस्य संहारे अस्ति । मम दुर्गस्य रक्षणस्य दायित्वं मया स्वयं निरूढं चेदेव वरं स्यात् । एतस्मिन् विश्वासः आत्मघातकः एव स्यात् । मया एतदवसरे जागरूकेण भाव्यम्' इति ।

एवं चिन्तयित्वा सः मायामर्कटम् अवदत् - "मर्कटामात्य ! दुर्गभित्तिम् आरुह्य अस्माभिः द्रष्टव्यं यत् शत्रवः दुर्गात् कियदूरे सन्ति इति, सर्वैः सावधानैः स्थातव्यम् इति सैनिकाः आदेष्टव्याः च" इति ।

एतावत् उक्त्वा राजा दुर्गभित्तिम् आरोढुम् उद्युक्तः जातः । 'अहो, मम मन्त्रदण्डः क्व गतः' इति वदन् मायामर्कटः तम् अनुसृतवान् ।

राजा जितकेतुः मायामर्कटः च दुर्गभित्तिम् आरुह्य परितः सर्वत्र दृष्टिं प्रसारितवन्तौ ।

अश्वारोही कालीवर्मा, वृषभारूढः भल्लुक-
मान्त्रिकः, गजारूढः वधकभल्लुकः, राक्षसः
उग्रदण्डः, केचन सैनिकाः च ताभ्यां दृष्टाः
दुर्गद्वारसमीपे ।

तान् दृष्ट्वा महतीं भीतिम् अनुभवन् राजा
अवदत् - “हे अमात्यवर्य ! अन्येभ्यः मम
अधिका भीतिः तु सर्वथा नास्ति । किन्तु तत्र
कश्चन घोरः राक्षसः दृश्यते खलु ! तस्य
दर्शनमात्रेण एव नितरां कम्पते मम शरीरम् ।
मानवः कोऽपि तं पराजेतुं किं शक्नुयात् ?”
इति ।

“प्राज्ञाः वदन्ति यत् मानवमात्रेण यत्
साधयितुं न शक्यं तत् मन्त्रशक्त्या साध्यते
इति । मन्त्रशक्त्या अपि यत् साधयितुं न शक्यते
तत् तन्त्रशक्तिः साधयिष्यति इति पण्डिताः
वदन्ति । किन्तु एतस्य सर्वस्य मूलम् अस्ति
मम मन्त्रदण्डः । सः एव न दृश्यते खलु
इदानीम् !” इति वदन् मायामर्कटः इतस्ततः
समचरत् ।

दुर्गभिन्नेः अपरस्मिन् पार्श्वे स्थितः भिल्ल-
तरुणः मायामर्कटस्य एतत् कथनं श्रुतवान् ।

सः गजस्य उपरि स्थित्वा स्वस्य बाणं माया-
मर्कटं लक्ष्यीकृत्य गृहीत्वा उच्चस्वरेण - “अये
मूर्ख वानर ! भवता मन्त्रदण्डः इष्यते खलु ?
सः इदानीं मया बाणरूपेण भवत्समीपं
प्रेषयिष्यते । भवत्समीपम् आगतः सः बाणः
क्षणाभ्यन्तरे भवतः प्राणान् अपहरिष्यति ।
अतः सावधानः भवतु भवान्” इति उक्त्वा
एकं बाणं वेगेन प्रेषितवान् । स च बाणः
सशब्दम् आगत्य मायामर्कटस्य पादे
लग्नः जातः ।

बाणप्रहारं प्राप्य मायामर्कटः अधोमुख-
तया अपतत् । किन्तु क्षणमात्रेण एव ‘जय
गुरुवर्य !’ इति वदन् सः उत्थाय अतिष्ठत् ।

बाणं हस्तद्वयेन आकृष्य शरीरात् अपनीय
- “अये ! किं भवतः एषः बाणः भ्रान्तमतिं
मां पीडयितुम् अर्हति ?” इति क्रोधपूर्णेन
स्वरेण वदन् सः तं बाणं कालीवर्मभल्लुक-
मान्त्रिकयोः दिशि क्षिप्तवान्, कीचकुर्वन् -
“अहो, मम मन्त्रदण्डः क्व गतः ?” इति
उच्चैः अवदत् च ।

- (अनुवर्तते)

वेताल- कथा

अपरवर- ब्रह्मा

दृढव्रती त्रिविक्रमः पुनरपि वृक्षस्य समीपं गत्वा शाखास्थं शवं स्कन्धे आरोप्य यथापूर्वं मौनेन श्मशानं प्रति प्रस्थितः । तदा शवान्तर्गतः वेतालः अवदत् - "अये राजन् ! न जाने, भवान् स्वस्य कार्यस्य व्यर्थतां कदा अवगमिष्यति इति । भवान् राजा सन् प्रजाः पालयिष्यति चेदेव वरम् । किन्तु मम सन्देहः यत् तदवसरे अपि भवान् शिवशास्त्री इव स्वस्य निर्णयं परिवर्तयेत् इति । शिवशास्त्री उच्चकोटिकः सङ्गीतविद्वान् आसीत् । शिष्यस्वीकारविषये तेन कठोराः नियमाः पाल्यन्ते स्म । किन्तु अन्ते तेनापि स्वनिर्णयः परिवर्तितः । भवतः ज्ञानाय अहं तस्य कथां विस्तरेण श्रावयामि । श्रद्धया

शृणोतु तावत्” इति ।

अनन्तरं वेतालेन कथा आरब्धा -

शिवशास्त्री कश्चन श्रेष्ठः सङ्गीतविद्वान् ।
‘स्वरब्रह्मा’ इत्येतेन विरुदेन भूषितः आसीत्
सः । सः सर्वान् सङ्गीतं न पाठयति ।
शिष्यत्वम् इच्छतां परीक्षां सम्यक् कृत्वा कश्चित्
एकमेव सः शिष्यत्वेन स्वीकरोति स्म च ।

एतादृश्यां परीक्षायां गोविन्दः मुकुन्दः चेति
उभौ चितौ जातौ । उभयोः अपि ज्ञानं क्षमता
च समाने । अनयोः कतरः स्वीकरणीयः
इति शिवशास्त्री निर्णेतुं न शक्तवान् । अतः
सः तौ अवदत् - “दिनद्वयानन्तरम् अहम्
अन्यां परीक्षाम् आयोजयिष्यामि । तत्र उत्तीर्णं
शिष्यत्वेन स्वीकरिष्यामि च” इति ।

गुरोः प्रशंसां प्राप्तुं गोविन्दः निरन्तरम्
अभ्यासम् आरब्धवान् । मुकुन्दः तु गुरुपत्नी-

समीपं गत्वा उक्तवान् - “अम्ब ! अध्ययन-
काले पार्वतीपरमेश्वररूपिणोः भवतोः सेवा
अपि करणीया इति मम इच्छा । अतः
परीक्षायाम् उत्तीर्णतां प्राप्तुं कमपि उपायं भवती
वदतु कृपया” इति ।

तदा गुरुपत्नी उक्तवती - “भवतः गुरुः
सामर्थ्यस्य योग्यतायाश्च प्राशस्त्यं चिन्तयति ।
अन्येन मार्गेण शिष्यत्वं प्राप्तुम् इच्छन्तं
कदाचिदपि शिष्यं न करिष्यति सः । मधुरः
कण्ठस्वरः सङ्गीतक्षेत्रे प्रमुखः भवति इति
भवान् जानाति एव । एतस्मिन् ग्रामे सहदेवः
नाम कश्चन वैद्यः अस्ति । मधुरस्य कण्ठ-
स्वरस्य निमित्तम् औषधं ददाति सः । अतः
तं पश्यतु भवान्” इति ।

मुकुन्दः सहदेवसमीपं गत्वा स्वस्य इच्छां
प्रकटितवान् । तदा सहदेवः उक्तवान् - “भोः,
मधुरस्य कण्ठस्वरस्य सजीकरणाय अधिकः
अभ्यासः आवश्यकः । मम औषधम् अत्र
सहायकं भवितुम् अर्हति । किन्तु तदेव
अधिकतया सेव्यते चेत् स्वरः अपरस्वरतां
यास्यति” इति ।

“अभ्यासं तु अहं करिष्यामि एव । एतस्य
औषधस्य निमित्तं कियत् धनं दातव्यम् ?”
इति अपृच्छत् मुकुन्दः ।

तदा सहदेवः हसन् अवदत् - “बहवः
मम औषधस्य सेवनं कृतवन्तः एव । किन्तु
औषधसेवने परिमाणम् अजानन्तः अपस्वरतां
प्राप्य सङ्गीतक्षेत्रात् ते दूरं गताः । अतः
औषधस्वीकारविषयं परित्यज्य साधनामार्गेण
कण्ठस्वरस्य मधुरतासम्पादनं वरम्” इति ।

किन्तु मुकुन्दः तस्य कथनं निराकृतवान् ।

“भवान् यावत् धनम् इच्छति तावत् दातुम् अहं सिद्धः” इति अवदत् सः । ततः धनं दत्त्वा औषधं क्रीतं तेन । औषधं किञ्चित् यदा पीतं तदा कण्ठस्वरः सुमधुरः जातः । सन्तुष्टः सः स्वस्य कण्ठस्वरम् इतोऽपि मधुरतरं कर्तुम् अधिकम् औषधं पीतवान् । परीक्षादिनम् आगतम् । आदौ गोविन्दः अगायत् । परीक्षकाणां प्रशंसा प्राप्ता तेन । अनन्तरं मुकुन्दः गानम् आरब्धवान् । तस्य स्वरमाधुर्यं दृष्ट्वा शिवशास्त्री सानन्दम् अवदत् - “साधु ! भवतः गानस्य श्रवणात् मया धन्यता प्राप्ता” इति ।

एतेन वर्धितोत्साहः मुकुन्दः अग्रिमस्य चरणस्य आलापनं कर्तुम् उद्युक्तः । तदा झटिति अपस्वरः उद्गतः । शिवशास्त्री तस्य गानं स्थगयन् अवदत् - “स्वस्य कण्ठस्वरस्य परिवर्तनाय भवता सहदेवेन दत्तस्य औषधस्य सेवनं कृतम् । एतस्मात् स्वरः तु सुमधुरः जातः । किन्तु औषधसेवनम् अधिकतया कृतम् इत्यतः चरणानाम् आलापनसमये अपस्वरः श्रूयते । भवान् सङ्गीताभ्यासं कर्तुम् अनर्हः । अतः प्रतिगम्यताम् इतः” इति ।

“गुरुवर्य ! मम अपराधः क्षन्तव्यः । सङ्गीतविद्वतां प्राप्तुं कमपि उपायं सूचयतु कृपया” इति वदन् मुकुन्दः शिवशास्त्रिणः पादौ गृहीतवान् ।

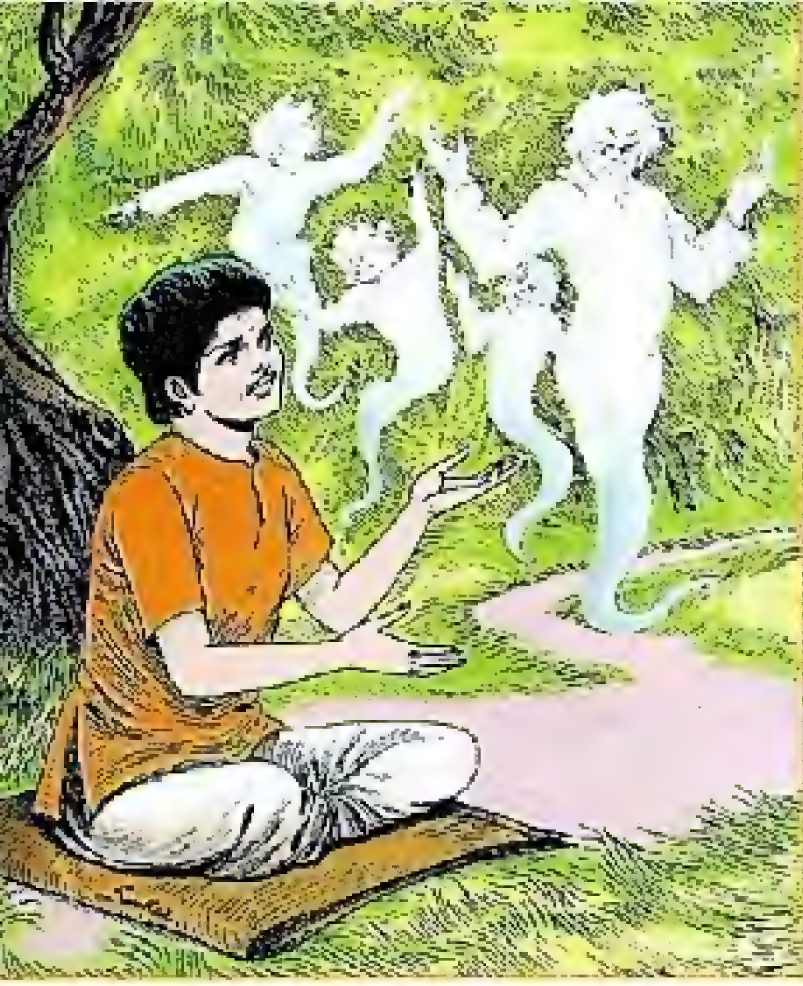
शिवशास्त्री तम् उत्थापयन् अवदत् - “निरन्तराभ्यासात् सङ्गीतशास्त्रे निपुणता सेत्स्यति इति वचनं श्रूयते । अतः भवान् अधिकाधिकतया अभ्यासं करोतु । तेनैव इष्टं सिद्ध्येत्” इति ।

मुकुन्दः निराशः सन् ग्रामं प्रतिगतवान् । सः यदा गानस्य अभ्यासम् आरब्धवान् तदा जनाः तस्य विरोधं कृतवन्तः । सः पार्श्वग्रामं गत्वा तत्र गानाभ्यासम् आरब्धवान् । तत्रत्याः अपि एतस्य विरोधं कुर्वन्तः उक्तवन्तः - “वयं भवतः अपस्वरस्य श्रवणे असमर्थाः । भवान् इतः निर्गच्छतु कृपया” इति ।

एतस्मात् नितरां खिन्नः मुकुन्दः अरण्यं गतवान् । तत्र कस्यचित् वृक्षस्य अधः उपविश्य सङ्गीतस्य अभ्यासम् आरब्धवान् । अल्पे एव काले तदीयाः अपस्वराः तम् एव नितराम् अपीडयन् । सः सङ्गीतं स्थगयित्वा दीर्घं निश्श्वसितवान् ।

तदनन्तरक्षणे एव कश्चन ध्वनिः श्रुतः - “गानं किमर्थं स्थगितम् ? कृपया गानम् अनुवर्तयतु” इति । मुकुन्दः आश्चर्येण तस्यां

दिशि दृष्टिं प्रसारितवान् । कोऽपि तेन न दृष्टः । “केन एवम् उच्यते ? कृपया मम पुरतः आगम्यताम्” इति ।

अनन्तरक्षणे एव कश्चन पिशाचः तस्य पुरतः आगतः । तं दृष्टवतः मुकुन्दस्य शरीरे कम्पनम् आरब्धम् ।

एतत् दृष्ट्वा पिशाचः प्रीत्या अवदत् - “अलं भीत्या । एतस्मिन् वृक्षे मया सह अन्ये अपि त्रयः पिशाचाः निवसन्ति । अस्मासु अहं ज्येष्ठः अस्मि । वयं सर्वे महाशक्तिमन्तः । भवतः गानम् अस्माकं प्रियं जातम् । अतः कृपया भवान् स्वस्य गानम् अनुवर्तयतु” इति ।

“गानम् अनुवर्तनीयम् इति वदन् पिशाचः भवान् सङ्गीतविषये किं वा जानाति ?” इति अपृच्छत् मुकुन्दः ।

“सङ्गीतविषये अधिकम् एव जानीमः वयम् । पूर्वं वयं मानवाः सन्तः नगरेषु अटामः स्म । सङ्गीतसभासु अपस्वरं श्रावयन्तः वयम् आनन्देन जीवामः स्म । किन्तु शिवशास्त्रि-नामकः कश्चित् सर्वदा अस्माकं विरोधं करोति स्म । भवतः सङ्गीतं वयं सौभाग्येन एव शृण्वन्तः स्मः” इति अवदत् सः पिशाचः ।

एतदनन्तरं मुकुन्दः तेषां पिशाचानां पुरतः गानम् आरब्धवान् । यथा यथा तस्य सङ्गीते अपस्वरः प्रवृद्धः तथा तथा ते पिशाचाः अधिकम् आनन्दम् अनुभूतवन्तः । एतत् लक्षितवान् शिवशास्त्री निश्चितवान् यत् मया मानवानां मध्ये शिवशास्त्रिणः प्रतिस्पर्धितया सङ्गीतप्रचारः करणीयः इति । पिशाचाः तस्य विचारम् अङ्गीकृतवन्तः । मानवरूपं प्राप्य तेन सह आगमनम् अपि ते अनुमतवन्तः ।

प्रस्थानात् पूर्वं मुकुन्दः पिशाचम् अवदत् - “मानवानाम् अभिरुचीनां परिवर्तनाय अन्य-विधं सङ्गीतं निरन्तरं श्रावणीयम् । विचित्राः घटनाः प्रदर्श्य तेषां मनः आक्रष्टव्यम् । एतदर्थं प्रभूतस्य धनस्य व्ययः करणीयः” इति ।

तदा सः पिशाचः अवदत् - “धनस्य विषये चिन्ता मास्तु भवतः । यावत् आवश्यकं तावत् धनं वयं दास्यामः । याः विचित्रघटनाः दर्शनीयाः ताः दर्शयिष्यामः अपि । अतः कापि चिन्ता मास्तु भवतः” इति ।

एतस्य श्रवणात् मुकुन्दः नितरां सन्तुष्टः जातः । सः मानवरूपैः पिशाचैः सह नगर-प्रवेशं कृतवान् । नगरप्रमुखेण प्रमोदेन मिलितवान् च । तस्य वेषभूषादिवैभवं दृष्ट्वा नगरप्रमुखः नितरां प्रभावितः जातः । सः

तम् आदरेण स्वागतीकृतवान् ।

मुकुन्दः प्रमोदम् उक्तवान् - “एषा सृष्टिः एव वैविध्यमयी । एकविधम् एव श्रेष्ठम् इति एतस्मिन् लोके नास्ति । सङ्गीतविषये अपि एवमेव । शिवशास्त्री यां सङ्गीतपरम्पराम् अनुसरति सा एव श्रेष्ठा इति जनाः भावयन्ति । एतत् अनुचितम् । शिवशास्त्री स्वरब्रह्मा स्यात् नाम । अहमस्मि अपस्वरब्रह्मा । अहं भवते प्रभुतं धनं ददामि । भवता मम कार्यक्रमस्य महान् प्रचारः करणीयः” इति ।

धनलोभेन वशीकृतः प्रमोदः अपस्वर-ब्रह्मणः विषये महान्तं प्रचारं कृतवान् । तस्य प्रथमं कार्यक्रमं प्रति बहवः आगताः । मुकुन्दः स्वस्य अपस्वरमिश्रितेन सङ्गीतेन तेषां मनः रञ्जितवान् । पिशाचाः अपि तेन सह तिष्ठन्तः इन्द्रजालादिभिः जनान् रञ्जितवन्तः । अतः एषः कार्यक्रमः जनानां सन्तोषाय जातम् ।

एतादृशाः एव कार्यक्रमाः अन्यत्र अपि प्रवृत्ताः । मुकुन्दस्य एषः आडम्बरपूर्णः सङ्गीतकार्यक्रमः जनानां प्रसंशां प्राप्नोत् । केचन शिवशास्त्रिणः सङ्गीतपरम्पराम् अनुत्कृष्टां भावितवन्तः अपि ।

कदाचित् जनाः शिवशास्त्रिणं पृष्ठवन्तः - “अपस्वरमिश्रितात् सङ्गीतात् अपि जनानाम् आकर्षणं कर्तुं शक्यते इत्येषा कल्पना भवता कथं प्राप्ता ?” इति ।

यदि वस्तुस्थितिः उच्येत तर्हि जनाः मम उपहासं कुर्युः इति चिन्तयन् मुकुन्दः अवदत् - “मया सङ्गीतज्ञत्वेन या ख्यातिः प्राप्ता तस्याः मूलं कारणं - स्वरब्रह्मा शिवशास्त्री, वैद्यः सहदेवः च । एतद्विषये इतोऽपि अधिकं किमपि

वक्तुं न इच्छामि अहम्” इति ।

एतस्मिन् एव काले शिवशास्त्रिणः शिष्यः गोविन्दः मुकुन्दस्य समीपम् आगत्य उक्तवान् - “मुकुन्द ! दीर्घकालस्य अनन्तरं भवतः भाग्यं फलितम् अस्ति । गुरुवर्यः भवतः पाठनम् अङ्गीकृतवान् अस्ति । भवतः आनयनाय सः मां प्रेषितवान् अस्ति” इति ।

एतत् श्रुत्वा मुकुन्दः आश्चर्यमिश्रितेन स्वरेण - “महतः सन्तोषस्य विषयः एषः । इदानीं देवाः मयि कृपादृष्टिं कृतवन्तः । एषोऽहं भवता सह आगच्छामि । गच्छाव तावत्” इति उक्त्वा गोविन्देन सह प्रस्थितवान् ।

तदा मानवरूपाः पिशाचाः अवदन् - “मुकुन्द ! सावधानता भवतु एतद्विषये । भवतः कण्ठस्वरं परिवर्तयिष्यति शिव-शास्त्री । एतावता भवता या कीर्तिः सम्पादिता

सा विनष्टा भविष्यति तेन" इति ।

एतत् श्रुत्वा मुकुन्दः गमनं स्थगयित्वा यदा चिन्तने उद्युक्तः तदा गोविन्दः - "मित्र ! पुनश्चिन्तनीयः विषयः न अयम्" इति वदन् तम् आकर्षन् अग्रे नीतवान् एव ।

वेतालः एवं कथां समाप्य अवदत् - "अये राजन् ! मुकुन्दः अपस्वरमिश्रितेन सङ्गीतेन ख्यातिं गतः । एतस्य त्यागात् अपायः इति पिशाचैः स्मारितः अपि सः किमर्थं शिव-शास्त्रिसमीपं गतः ? यः शिवशास्त्री मुकुन्दस्य शिष्यत्वेन स्वीकारं निराकृतवान् आसीत् सः किमर्थं वा तस्य स्वीकारे मतिं कृतवान् ? मुकुन्दस्य कीर्तिः मम ख्यातिं हासयति इति किं चिन्तितं तेन ? अथवा ईर्ष्या सः तथा कृतवान् ? मम एतेषां प्रश्नानां समाधानं जानन् अपि यदि भवान् न वदेत् तर्हि भवतः शिरः सहस्रधा भग्नं भवेत्" इति ।

तदा त्रिविक्रमः अवदत् - "अस्माभिः आदौ मुकुन्दस्य प्रवृत्तिः अवगन्तव्या । सः वस्तुतः सङ्गीताध्ययने आसक्तः । किन्तु कञ्चित् प्रयत्नं कृत्वा असाफल्यं प्राप्य सः अरण्यं गतः । दौर्भाग्यवशात् तत्र तेन

पिशाचानां सहवासः प्राप्तः । अतः सः अप-स्वरयुक्ते सङ्गीते प्रवृत्तः जातः । सः जानाति स्म यत् या ख्यतिः प्राप्ता सा पिशाचानाम् इन्द्रजालकारणतः, जनानाम् अज्ञानतः, कालस्य आनुकूल्यात् च इति । ख्यातिकाले अपि सङ्गीतज्ञानपिपासा तस्मिन् आसीत् एव । अतः एव सः शिवशास्त्रिणः निमन्त्रणप्राप्ति-समनन्तरम् एव प्रस्थितवान् । अपस्वरप्रियाः पिशाचाः मुकुन्दं निवारयितुं प्रयासं कृतवन्तः । मुकुन्दः तेषां स्वार्थसाधकतां जानाति स्म । अतः सः तेषां वचनम् उपेक्षितवान् । शिव-शास्त्री तं निमन्त्रितवान् यत् तस्यापि विशेष-कारणम् अस्ति । सः सङ्गीतस्यैव हितम् इच्छति स्म । 'यदि मुकुन्दः अपस्वरसङ्गीतात् न निवर्त्येत तर्हि शास्त्रीयसङ्गीतस्य हानिः स्यात्' इति विचिन्त्य सः निर्णीतवान् यत् मुकुन्दस्य पाठनस्य अङ्गीकारादेव सङ्गीतस्य हितम् इति । सङ्गीतविकासैकात्म्यः तस्य । सः ईर्ष्यावान् तु सर्वथा न" इति ।

एवं वदता त्रिविक्रमेण मौनभङ्गः कृतः । अतः शवान्तर्गतः वेतालः ततः अदृश्यः भूत्वा वृक्षस्य शाखाम् अवलम्बितवान् ।

त्रयोदशे शतके भारते यदा पत्रालय-
व्यवस्था आरब्धा तदा पत्राणि नीयन्ते
स्म जनानां द्वारा अश्वानां द्वारा च । आदौ
अश्वचालकाः स्वतन्त्राः नियुज्यन्ते स्म ।
अग्रिमे काले ब्रिटिशशासनेन नियुक्ताः
एव एतत् कार्यं कृतवन्तः । एकस्मात्
स्थानात् प्रस्थितः एकः अश्वारोही
चतुर्मेल्दूरं गच्छेत् । तत्र अपरः अश्वारोही
तिष्ठति । सः पत्राणि अग्रे नयति स्म ।

पादचारिणा पत्रवाहकेण मैत्र्यं यावत् गन्तव्यं भवति स्म । पादचारिणः पत्रवाहकाः किङ्किणीयुक्तं
दण्डं गृहीत्वा सञ्चरन्ति स्म । वन्यपशवादीनां निवारणाय भवति स्म सः किङ्किणीनादः ।

असमप्रदेशे अहोयाः

अहोयाः शन्जनजातिविशेषे जाताः । ते भारत-म्यान्मारदेशयोः मध्ये स्थिते पोङ्गनामके प्रदेशे
निवसन्ति । त्रयोदशे शतके ते पट्खैपर्वतमार्गेण भारतं
प्रविश्य स्थानीयप्रमुखाणाम् अनुज्ञां प्राप्य तत्र वासम्
आरब्धवन्तः, बहापुत्रजातस्य प्रमुखवासिनः जाताः च ।
एषः प्रदेशः असमीयभाषया 'अशाम्' इति उच्यते,
बर्मीयभाषया च 'अहोम्' इति । एषः प्रदेशः पूर्वं निर्दिश्यते
स्म 'कामरूप'शब्देन । अहोयाः हिन्दुजीवनपद्धतिम्
आत्मसात्कुर्वन्तः बहूनि मन्दिराणि अपि निर्मितवन्तः
सन्ति । तेषां राजधानी अस्ति 'शिबसागर'नामकं नगरम् ।

सर्व विधेः आयत्तम्

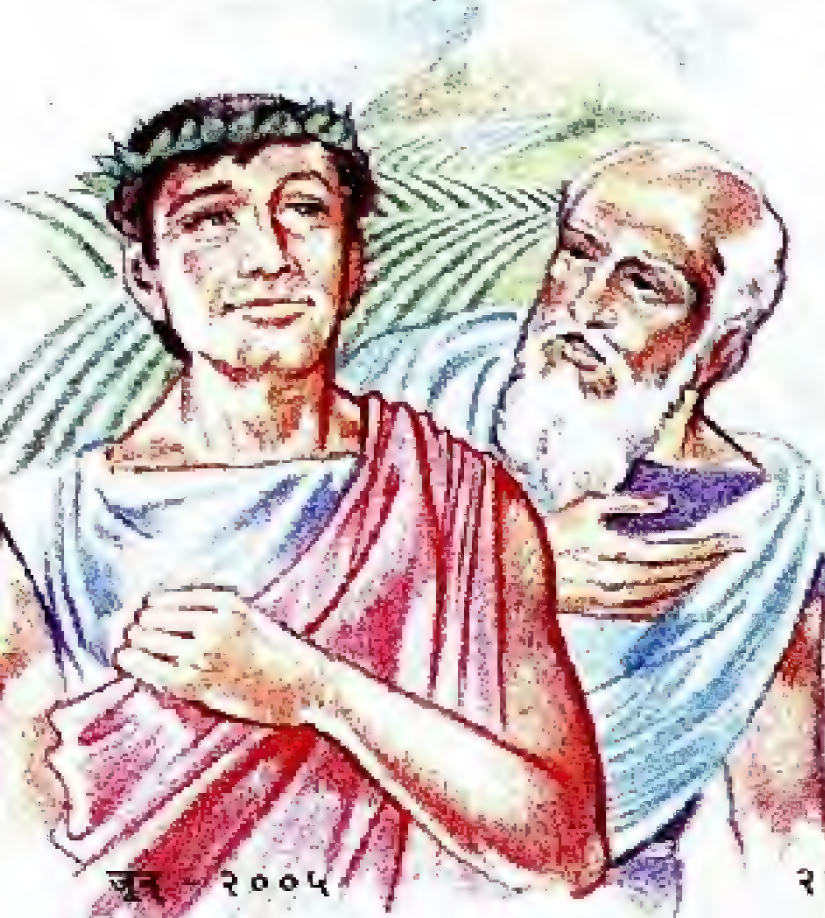
एङ्कायसः साहसप्रियः । सः नौकाचालक-
नायकः सन् विविधाः कष्टकरीः घटनाः
सम्मुखीकृतवान् । जीवनस्य सन्ध्याकाले सः
ऐच्छत् यत् मया इतः परं कुत्रचित् प्रशान्ते
स्थले गृहं निर्माय सुखजीवनं यापनीयम् इति ।
अतः सः कस्यचित् पर्वतस्य शिखरे गृहं
निर्मितवान् । तस्य जीवने धनाभावः तु न
आसीत् । अतः सः गृहकार्याय बहून् सेवकान्
नियोजितवान् ।

“वत्स ! भगवान् भवते अपारम् ऐश्वर्यम्
अनुभवं च दत्तवान् अस्ति । विशिष्टं किमपि
साधयता भवता स्वस्य जीवनस्य सार्थकता
सम्पादनीया” इति तम् अबोधयत् कश्चन हितैषी

गुरुः । एङ्कायसः तत् अङ्गीकुर्वन् शिरः तु
चालितवान्, किन्तु तदनुगुणं न व्यवहृतवान् ।
तं परितः सदा बहवः सुहृदः भवन्ति स्म । ते
एङ्कायसस्य मनोविनोदाय बहुधा प्रयतन्ते स्म ।
अतः एङ्कायसः अपि तेषां सन्तोषाय प्रभूतं धनं
व्ययीकरोति स्म ।

स च तादृशः कालः आसीत् यस्मिन् च
लघूनि राज्यानि परस्परं कलहं कुर्वन्ति स्म । ये
जयं प्राप्नुवन्ति ते शत्रुपक्षीयान् सहस्रशः पुरुषान्
महिलाः च दासान् कुर्वन्ति स्म । तान् स्वदेशम्
आनीय कठिने कार्ये नियोजयन्ति स्म । तेषु
सेवकेषु कृतविद्याभ्यासाः बुद्धिमन्तः च बहवः
भवन्ति स्म । किन्तु एते स्वामिनः तेषां योग्यतां
सर्वथा न पश्यन्ति स्म । कठिने परिश्रमबहुले
कार्ये तान् नियोजयन्ति स्म । दासाः अस्वस्थाः
मरणावस्थाम् आपन्नाः वा भवन्ति चेदपि
स्वामिनः तेषां विषये अल्पाम् अपि करुणां न
प्रदर्शयन्ति स्म ।

एङ्कायसस्य अपि बहवः सेवकाः आसन् ।
तेषां कार्यस्य पर्यवेक्षकः कश्चन निर्दयः क्रूरी
च । कदाचित् एङ्कायसः सङ्कल्पितवान् यत्
द्राक्षावाटिका काचित् निर्मातव्या इति । अतः
तस्य सेवकैः अहोरात्रं शिलामय्यां भूमौ कठिनः
परिश्रमः करणीयः अभवत् । स्वेदेन आर्द्रान्
तान् कशया ताडयन् सः पर्यवेक्षकः कदाचित्
अवदत् - “त्वर्यताम् त्वर्यताम् । मूर्खाः भवन्तः
परमालसाः । अस्माकं स्वामी श्रेष्ठजातीयां

द्राक्षां शीघ्रातिशीघ्रं वर्धयितुम् इच्छति । ततः
उत्तमस्तरीयं मद्यं निर्मातव्यम्
इत्यस्ति तस्य सङ्कल्पः" इति ।

तस्य कथनं समर्थयन्
एङ्कायसः अवदत् - "आम् ।
मया आरोपयितुम् इष्टायाः
द्राक्षायाः जातिः जगति एव अत्युत्कृष्टा
अस्ति । एषा भूमिः अपि तस्याः निमित्तम्
अनुगुणा अस्ति इति श्रूयते । अतः आत्मना
वर्धितया द्राक्षया निर्मितस्य मद्यस्य प्रथमः चषकः
कदा वा चूष्येत इति कातरतया प्रतीक्ष्यते मया" इति ।

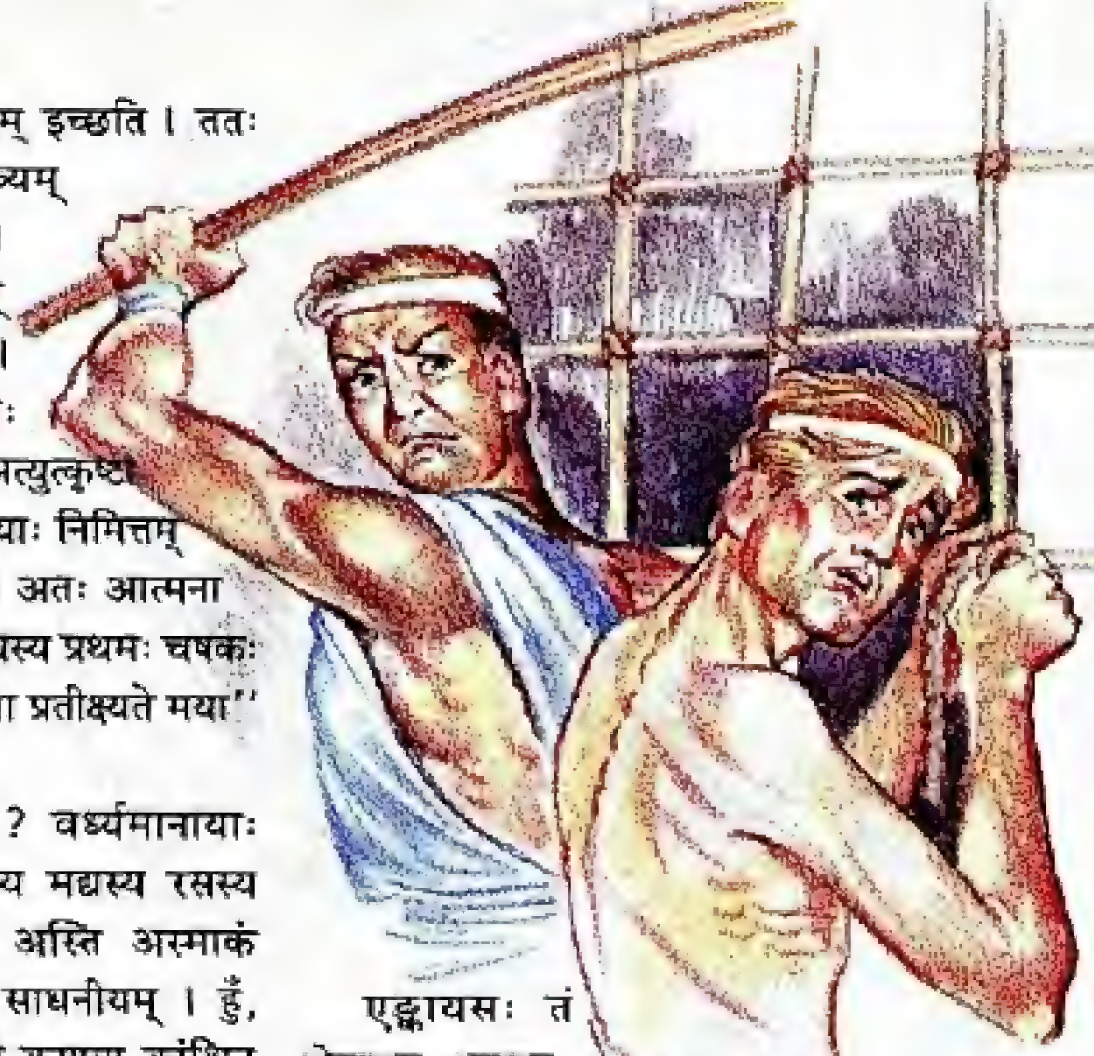
"श्रुतं खलु भवद्भिः ? वर्धमानायाः
द्राक्षायाः आधारेण निर्मितस्य मद्यस्य रसस्य
आस्वादने नितरां कातरः अस्ति अस्माकं
स्वामी । अविलम्बेन कार्यं साधनीयम् । हुँ,
त्वरया कार्यं क्रियताम्" इति कशया कांश्चित्
दौर्भाग्यग्रस्तान् ताडयन् अवदत् पर्यवेक्षकः ।

तावता सेवकानां मध्यतः कस्यचित् ध्वनिः
श्रुतः - "हन्त ! अस्माभिः वर्धमानया द्राक्षया
निर्मितस्य मद्यस्य आस्वादनं प्रायः कर्तुं नार्हति
अस्माकं स्वामी" इति ।

यद्यपि एषः ध्वनिः क्षीणः एव आसीत्
तथापि सः पर्यवेक्षकेण तु स्पष्टतया श्रुतः एव ।
'रे मूर्ख ! किम् उच्यते एतत् भवता ?" इति
क्रोधमिश्रितेन तर्जनस्वरेण अवदत् सः ।

एङ्कायसः कुतूहलेन अपृच्छत् - "किं वदति
सः सेवकः ?" इति ।

पर्यवेक्षकः तं सेवकं केशेषु गृहीत्वा आकृष्य
स्वामिनः पुरतः उपस्थापयन् अवदत् -
"भ्रान्तमतिः एषः उन्मत्तवचनानि कानिचन
वदति । सम्यक् दण्डनीयः अयम्" इति ।

एङ्कायसः तं
सेवकम् अवदत् -
"भोः, यत् उक्तं
तदेव पुनरपि वदतु तावत् मम पुरतः" इति ।
तदा सेवकः शान्तेन एव स्वरेण अवदत् -
"अस्माकं स्वामी वर्धमानया द्राक्षया निर्मितं
मद्यम् आस्वदितुं नार्हति प्रायः इति उक्तं मया" इति ।

क्षणकालं तत्र नीरवता प्रसृता । सर्वे
अचिन्तयन् यत् प्रायः एङ्कायसः एतं सेवकं
कठोरतया दण्डयेत्, निर्दयं मारयेत् वा इति ।
किन्तु एङ्कायसेन तथा तु न कृतम् । सः भटान्
आज्ञापितवान् - "एषः पलायनं यथा न कुर्यात्
तथा एतस्मिन् विशेषदृष्टिः भवतु" इति ।

कालः गतः । मासाः अतीताः । उत्तम-
जातीयाः द्राक्षालताः तत्र प्रवृद्धाः । निपुणैः
मद्यनिर्मातृभिः द्राक्षारसेन उत्कृष्टं स्वादु मद्यं

तं दृष्ट्वा उच्चैः हसन् एङ्गायसः -
 “भोः, पूर्वं भवता किम् उक्तम् इति किं
 स्मर्यते ? पश्यतु इदानीम् । एषः
 अहम् अत्र निर्मितस्य मद्यस्य
 रुचेः आस्वादनाय उद्युक्तः
 अस्मि” इति उक्त्वा सेवकस्य पुरतः
 स्थित्वा पुनरपि उच्चैः हसित्वा
 अपुच्छत् - “किं वक्तुमिच्छति भवान्
 एतद्विषये ?” इति ।

तदा सेवकः शान्तस्वरेण एव अवदत्
 - “श्रीमन् ! ओष्ठचषकयोः मध्ये अन्तरं
 भवितुम् अर्हति एव” इति ।

एङ्गायसः अट्टहासं कुर्वन् पानाय मद्यचषकम्
 उन्नीतवान् । तावता कश्चन भटः वेगेन धावन्
 तत्र उपस्थाय अवदत् - “श्रीमन् ! कश्चन
 घोरः भल्लुकः अस्माकं द्राक्षावाटिकां
 प्रविश्य सर्वं नाशयन् अस्ति” इति ।

“किम् ! घोरः भल्लुकः द्राक्षावाटिकां प्रविष्टः
 अस्ति ?” इति साश्चर्यं सातङ्गं च वदन् एङ्गायसः
 चषकम् उत्पीठिकायाः उपरि स्थापयित्वा खड्गं
 गृहीत्वा तस्य संहाराय वेगेन ततः निर्गतवान् ।
 किन्तु दौर्भाग्यवशात् सः भल्लुकः एव तम्
 अमारयत् ।

उत्पीठिकायाः उपरि स्थापितं तत् मद्यम्
 अनास्वादितम् एव अतिष्ठत् । अतः एव
 लोकोक्तिः काचित् श्रूयते - ‘ओष्ठचषकयोः
 मध्ये अन्तरं भवितुम् अर्हति’ इति ।

एतस्य तात्पर्यम् एतत् यत् ‘यदाकदाचिदपि
 यत्किमपि भवितुम् अर्हति लोके । सुचिन्तिता
 अपि योजना अन्तिमे क्षणे सर्वथा परिवृत्ता
 भवितुम् अपि अर्हति एव । सर्वं विधेः आयत्तम्’
 इति ।

निर्मितम् अपि । तैः
 निर्मितस्य मद्यस्य
 चषकः एङ्गायसस्य पुरतः
 स्थापितः । एङ्गायसः तत् स्वी-
 कृत्य उत्पीठिकायाः पुरतः उपविश्य
 आज्ञां कृतवान् - “आनीयतां सः सेवकः अत्र”
 इति ।

सर्वे अचिन्तयन् यत् मद्यस्य रुचिम् आस्वद-
 मानः स्वामी तं प्रायः दण्डयिष्यति इति ।

सेवकः भटैः आनीतः । सः यथापूर्वं
 निर्भीकः एव दृश्यते स्म । तस्य मुखे भीतेः
 आतङ्कस्य वा रेखापि न आसीत् ।

शास्त्रज्ञानं व्यवहारज्ञानं च

रामपुरे रङ्गनाथः नाम कश्चन वैद्यः आसीत् । यः रोगी तस्य समीपम् आगच्छति तस्य आकारं व्यवहारादिकं च दृष्ट्वा सः वदति स्म यत् तं कः रोगः बाधते, तदीयं वयः च किम् इति । एवं निष्कृष्टतया सर्वं वदतः तस्य सामर्थ्यं दृष्ट्वा सर्वे आश्चर्यान्विताः भवन्ति स्म । सः उत्कृष्टः वैद्यः इति सर्वे वदन्ति स्म । तथापि अल्पाः एव तत्समीपम् आगच्छन्ति स्म चिकित्साम् अपेक्ष्य ।

कदाचित् तदीयः गुरुः चरकाचार्यः तं द्रष्टुम् आगतः । तस्मिन् एव समये तत्समीपम् आगता काचित् महिला तम् अवदत् - “महाशय ! अहं विंशतिवर्षीया अस्मि । एतस्मिन् अल्पे एव वयसि अज्ञातः कश्चन व्याधिः मां बाधते । एषः व्याधिः कीदृशः, एतस्मात् मोक्षश्च कथम् इति वदतु कृपया” इति ।

तां परीक्ष्य रङ्गनाथः अवदत् - “भवती असत्यवादिनी । अहं विंशतिवर्षीया इति भवत्या उक्तम् । किन्तु भवत्याः वयः नवविंशत्यधिकवर्षात्मकं स्यादेव” इति । एतत् श्रुत्वा असन्नुष्टा सा महिला कोपेन ततः निर्गतवती ।

तदा रङ्गनाथः गुरुं चरकाचार्यम् अवदत् - “गुरुवर्य ! पश्यतु एतस्याः व्यवहारम् । स्वयम् असत्यम् उक्तं तया । तथापि सत्यवक्तरि मयि कोपः ! एवं पौनःपुन्येन प्रवर्तते । न जाने एतस्य किं कारणम् इति” इति ।

तदा चरकाचार्यः मन्दहासपूर्वकम् अवदत् - “भवतः शास्त्रज्ञानं तु श्लाघ्यम् एव । किन्तु व्यवहारज्ञानं भवतः अल्पम् । ‘न ब्रूयात् सत्यमप्रियम्’ इति वचनं भवता स्मर्तव्यम् । व्यवहारज्ञानं सम्यक् अस्ति चेदेव वृत्तौ सफलता प्राप्यते, न अन्यथा” इति ।

वार्ताविशेषः

महिलानां कृते प्रार्थनामन्दिरम्

श्रद्धालवः मुस्लिमाः दिने पञ्चवारं प्रार्थना-
मन्दिरं प्रति गच्छन्ति यदा च प्रार्थना-
मन्दिरतः निमन्त्रणध्वनिः श्रूयते तदा । किन्तु
एवं प्रार्थनामन्दिरं प्रति गमनाय महिलानां
नास्ति अवकाशः । ताः गृहे एव प्रार्थनां
कुर्युः इति नियमः । ताः प्रार्थनामन्दिरं प्रति
गमनाय अधिकारम् अर्हन्ति उत न इत्यत्र
अस्ति महान् विवादः । तमिलुनाडुराज्ये
पुदुक्कोट्टेजनपदे महिलानां कृते एव एकं
प्रार्थनामन्दिरं निर्मितम् अस्ति एषु दिनेषु ।
एतदर्थं पेरम्बूरुप्रदेशः चितः अस्ति । अत्र
कश्चन मुस्लिमकन्याविद्यालयः एतवता एव
अस्ति । 'छाया' नामकं महिलासङ्घटनम्
एतस्यां योजनायाम् अग्रेसरम् अस्ति ।

चन्दमामा

नेत्राभ्यां शिलाकणिकाः

नेपालीयः जनकपुरजनपदीयः आनन्दनगर-
निवासी मन्दीपपोखरेलः एकादशवर्षीयः बालः ।
तेन इन्द्रजालं किमपि न अधीतम् । तथापि यदा
सः अश्रूणी स्रावयति तदा तण्डुलकणसदृश्यः
शिलाकणिकाः तदीयाभ्यां नेत्राभ्यां निर्गच्छन्ति ।
सन्तोषस्य दुःखस्य वा क्षणे अप्राप्ते अपि तदीयाभ्यां
नेत्राभ्यां तदा तदा शिलाकणिकाः निर्गच्छन्ति एव ।
एतस्य निवारणाय कृता कापि चिकित्सा फल-
दायिनी न जाता । वैद्याः अपि अत्र असफलाः ।

इदानीं तस्य मातापितरौ आयुर्वेदसिद्ध्युनानी-
प्रभृतिषु पारम्परिकासु चिकित्सासु प्रवृत्तौ स्तः ।
आश्चर्यं नाम शिलाकणिकानिर्गमनसमये मन्दीपः
तु न कामपि वेदनाम् अनुभवति ।

THE ADVENTURES OF G-man

एंड्रोमेनिया

कहानी : नेदरवर्ल्ड भाग १

प्रस्तुतकर्ता

POWER SUPPLY

Visit: www.parleproducts.com

दि जी-मैन क्विज़

१. मेजर सूर्यराज _____ हाई स्कूल में पीटी का टीचर है.
क. सेंट पीटर
ख. सेंट मेरी
ग. सेंट थॉमस
२. टेरोलीन के पास _____ की विशाल सेना है.
क. मशीन्स
ख. एंर्गोइड्स
ग. रोबोट्स
३. टेरोलीन की गुप्त सेना टी-टावर के _____ नीचे स्थित थी.
क. ३०० मील
ख. १०० मील
ग. ४०० मील
४. एंर्गोइड्स को तब्त करने के लिए जी-मैन _____ किरणों का इस्तेमाल करता है.
क. हरी
ख. लाल
ग. नीली
५. जी-मैन द्वारा तब्त किए गए तमाम रोबोट्स और भी _____ मशीनें बन गईं.
क. विशाल
ख. नन्हीं
ग. बेकार

अपने ज्ञान का प्रदर्शन करें और जी-मैन बन जाएं

सुपर हीरोज़ के लिए पावर सप्ताव

अरुणाचलप्रदेशीया जानपदकथा

धनुर्विद्यायाः परीक्षा

मानवाः, अपि तु वानरकुलीयाः ।
नायम् आश्चर्यस्य विषयः । यतः
बहोः कालात् पूर्वं स्थितं दृश्यम्
एतत् ।

तेषु दिनेषु इदुमिशिमनामकात्
ग्रामात् अनतिदूरे स्थिते अरण्य-
परिसरे वानरकुलीयाः निवसन्ति
स्म । तेषु बहवः धनुर्विद्यायां

सुनिपुणाः । कम्पमानायां शाखायां स्थितस्यापि
लक्ष्यस्य भेदने अपि ते समर्थाः । अतः एव
इदुमिशिमनामीनाः तेषां विरोधं न कुर्वन्ति स्म
केनापि कारणेन ।

वानराणां प्रमुखाः स्वकुलीयानां तरुणानां
धनुर्विद्याशिक्षणे विशेषतः आदरवन्तः । 'तरुणे
वयसि बोधितं चेदेव योग्यं फलं प्राप्यते' इति
ते जानन्ति स्म । ते वृक्षात् वृक्षम् उत्स्रवमानाः
सुदूरस्थानि पर्वतशिखराणि प्राप्नुवन्ति स्म ।
तेषु स्थितानाम् उन्नतानां वृक्षाणाम् अग्रभागे
स्थित्वा परितः सर्वत्र दृष्टिं प्रसार्य धनुर्निर्माणाय
बाणानां सज्जीकरणाय च उत्तमः वेणुः वेत्रं च
कुत्र अस्ति इति परिशील्य तेषां सङ्ग्रहं कृत्वा तैः
धनुषि बाणान् च निर्मान्ति स्म । धनुर्विद्या-
प्रशिक्षणकेन्द्रे तेषाम् उपयोगः भवति स्म ।

“दृष्टिः पुरतः...” “दृढं गृह्यताम्...”
“आकर्षणम् आकृष्यताम्...” सुय्”
“मुच्यताम्...” “स्थग्यताम्”
“साधु कृतम्”

स च प्रदेशः एतादृशैः आज्ञाशब्दैः हर्ष-
सुचकैः ध्वनिभिः च पूर्णः आसीत् । सशब्दं
निर्गच्छतां बाणानां स्फुरणम् अपि भवति स्म
तदा तदा । अरुणाचलप्रदेशे स्थिते दिवाङ्गवाते
प्रति-दिनं दृश्यमानं दृश्यम् आसीत् एतत् ।

धनुर्विद्यायाः प्रशिक्षणं प्रचलति स्म तत्र ।
अतः पूर्वोक्ताः विशेषाः तत्र । बहवः तरुणाः
धनुर्विद्याभ्यासे निरताः दृश्यन्ते स्म । अनु-
भविनः वृद्धाः केचन धनुर्विद्यां तान् पाठयन्ति
स्म । एवम् अध्येतारः बोधयितारः च न

उपसि एव तरुणाः प्रशिक्षणकेन्द्रम् आगत्य धनुर्विद्यायाः अभ्यासस्य आरम्भं कुर्वन्ति स्म । ज्येष्ठाः तेषां लक्ष्यैकनिष्ठतां, धनुर्ग्रहणकौशलं, बाणप्रयोगपाटवं च सम्यक् परीक्षन्ते स्म । कदाचित् तरुणानां ज्येष्ठानां च अभ्यासयुद्धं प्रचलति स्म । तदा तु समग्रः खातप्रदेशः बाणैः आवृतः भवति स्म ।

तं प्रदेशं गन्तुम् उद्युक्तान् बालान् मातरः तर्जयन्ति स्म - “अनवधानेन तत्र सञ्चारः कृतः चेत् वनचिकित्सालयः प्रवेष्टव्यः भवेत् इति किं भवता न ज्ञायते ? कदाचित् बाणेन भवान् विद्धः भवेत् अपि” इति ।

एवमेव मासाः गताः । वर्षाणि अपि गतानि । केवलात् धनुर्विद्याभ्यासात् तेषु वानरेषु नीरसता उत्पन्ना । कदाचित् वानराणां प्रमुखस्य पुत्रः एव पितरम् अवदत् - “सर्वदा अपि किम् एतत् धनुर्विद्याप्रशिक्षणं नाम ! मध्ये मध्ये मनोविनोदाय अपि किमपि भवेत् । अन्यच्च महत् बाणप्रयोगकौशलं प्राप्य अपि तस्य उपयोगः न क्रियते चेत् अधीतं सर्वम् व्यर्थम्

एव खलु ?” इति ।

“युक्तम् उक्तं भवता । मदमत्तः गजः, दुष्टः व्याघ्रः इत्यादयः महत् दौष्ट्यम् आचरन्ति, अस्मान् उपेक्षया पश्यन्ति च । यदि वयं बाणप्रयोगकौशलेन तान् किञ्चित् निगृहीयाम तर्हि सर्वेषां वनवासिनाम् उपकारः एव कृतः भवेत्” इति अवदतां नीलः कालः च ।

“योग्यः बाणप्रहारः तेषां निग्रहणे उपकुर्यात् एव” इति अवदत् हरिप्रियः ।

तदा कुचेष्टापरः वनेशः अवदत् - “सः दुष्टः वृकः अपि दण्डनीयः अस्माभिः । वराकान् कुक्कुटान् निर्दयं पीडयति सः । यदि वयं बाणप्रयोगेण तस्य नखान् उत्पाटयितुं शक्नुयाम तर्हि अहो, कियान् आनन्दः प्रायेत !” इति । एतत् श्रुत्वा अन्ये सर्वे वानराः हसितवन्तः । ततः एकैकः अपि एकैकम् उपायम् अश्रावयत् । बहवः तरुणवानराः विनोदकार्ये प्रवर्तनाय सज्जाः जाताः अपि ।

दिवाङ्गारण्ये तेषां विविधाः विनोदव्यवहाराः आरब्धाः । तस्मात् दिनात् वानराणां व्यवहार-

हसितवन्तः । ततः एकैकः अपि एकैकम्
उपायम् अश्रावयत् । बहवः तरुणवानराः
विनोदकार्ये प्रवर्तनाय सज्जाः जाताः अपि ।

दिवाङ्गारण्ये तेषां विविधाः विनोदव्यवहाराः
आरब्धाः । तस्मात् दिनात् वानराणां व्यवहार-
विषये बहवः आक्षेपाः उद्भूताः सर्वाभ्यः
दिग्भ्यः । तेषां बाणानां प्रहारं प्राप्य बहवः
चिकित्सालयं प्रविष्टवन्तः । इदुमिशिमग्राम-
वासिभिः अपि एतस्य परिणामः सम्मुखी-
कृतः । बालानाम् अङ्गानि क्षतग्रस्तानि
जातानि । ज्येष्ठानां शिरोभूषणानि बाणैः
नीतानि । मातृभिः शोषणाय आतपे प्रसारिताः
मांसखण्डादयः भूमौ पातिताः । एवं बहवः
अनर्थाः सम्पन्नाः सर्वत्रापि ।

वानराणां पीडावार्ता वृद्धस्य ग्रामप्रमुखस्य
अनूकस्य कर्णपथम् अपि आगता । कदाचित्
सर्वे वनजीवनः सम्भूय अनूकस्य समीपं गताः ।
तान् स्वागतीकृत्य अनूकः अपृच्छत् - "अपि
कुशलं भवतां सर्वेषाम् ? किमर्थं भवतां मुखे
चिन्तारेखाः दृश्यन्ते ?" इति ।

तदा पक्षिराजः अवदत् - "महोदय !
किं वदाम अस्माकं दुर्गतिविषये ?
अरण्ये शान्ततया जीवनम् एव
असम्भवं जातमस्ति सर्वथा"
इति ।

ततः गजराजः अवदत् -
"दुश्चेष्टाप्रियाणां वानराणां
पीडा वर्णयितुमेव अशक्या ।
ह्यः मम पुत्रः कदलीफलस्य
खादनाय शुण्डाम् उन्नीत-
वान् । तावता कुतश्चित् आगतः
कश्चन बाणः तम् अविध्यत् ।

तदा तेन यत् क्रन्दनं कृतं तत् इदानीम् अपि
गुञ्जति मम कर्णयोः । समीपे स्थितायां वृक्ष-
शाखायाम् उपविष्टौ वानरौ एतत् दृष्ट्वा महान्तम्
आनन्दम् अनुभवतः स्म" इति ।

"आर्य ! अत्र पश्यतु तावत्" इति वदन्
शशकुमारः वस्त्रपट्टेन बद्धं स्वस्य पादं दर्शयन्
अवदत् - "ह्यः वयम् अरण्ये धावनाभ्यासं
कुर्वन्तः आस्म । तदा दुष्टैः वानरैः प्रयुक्ताः
बाणाः अस्मासु बहून् व्रणितान् अकरोत्" इति ।

"भवतां दुःखम् अहम् अवगच्छामि । अयि
बान्धवाः ! अलं चिन्तया । ते वानराः कथं
बोधनीयाः इति अहं चिन्तयिष्यामि । भवन्तः
निश्चिन्त तया अरण्यं प्रतिगच्छन्तु" इति ।

अनन्तरदिने सः वानराणां प्रमुखम् आहूय
अपृच्छत् - "कथं प्रचलति भवत्कुलीयानां
तरुणानां धनुर्विद्याभ्यासः ? अरण्ये ग्रामे च
तेषां नैपुण्यं वार्ताविषयः अस्ति" इति ।

"आर्य ! ते सर्वे धनुर्विद्यायाम् अद्वितीयं
नैपुण्यम् आसादितवन्तः सन्ति" इति साभि-
मानम् अवदत् वानरप्रमुखः ।

“एवं तर्हि एतस्मिन् वर्षे धनुर्विद्यास्पर्धायां भवत्कुलीयाः एव स्वर्णपदकं प्राप्तुम् अर्हन्ति इति भाति” इति अवदत् वृद्धः अनुकः ।

“प्रायः सर्वाणि पदकानि अपि अस्मदीयैः एव प्राप्येरन् । अल्पाः किशोराः अपि इयमानं पतङ्गं चटकं चापि वेदुं समर्थाः सन्ति” इति अवदत् वानरप्रमुखः ।

“एवम् । तर्हि भवत्कुलीयानां बाण-प्रयोगकौशलं मया द्रष्टव्यम् एव । श्वः भवान् स्वकुलीयं निपुणतमं धनुर्वीरं नदीतीरं प्रति

प्रेषयितुं किं शक्नुयात् ?” इति ।

अनन्तरदिने कश्चन सुन्दरः वानरः धनुर्बाण-हस्तः सन् आगत्य अनुकं नमस्कृतवान् । अनुकोऽपि धनुर्बाणहस्तः सन् सज्जः आसीत् ।

“किं भवान् स्पर्धार्थं सज्जः ?” इति तं तरुणं वानरम् अपृच्छत् अनुकः ।

“आम्” इति अवदत् वानरतरुणः ।

“तत्र, नद्याः अपरतीरस्य समीपे जले कचिद् शिला दृश्यते खलु ? किं सा लक्षिता

भवता ?” इति अपृच्छत् अनुकः ।

“पश्यामि एव” इति अवदत् वानरः ।

“तस्याः शिलायाः जलस्थः भागः बाणेन वेद्ध्यः । यः एतत् कर्तुं समर्थः भवति सः एव जयं प्राप्स्यति । अहम् आदौ बाणप्रयोगं करोमि” इति अवदत् अनुकः ।

“अस्तु” इति अवदत् वानरवीरः ।

उभौ अपि क्षणकालं तां शिलां परीक्षा-दृष्ट्या दृष्टवन्तौ । ततः अनुकेन एकः बाणः प्रयुक्तः । सः बाणः सशब्दं गत्वा जलं विभिद्य शिलायां लग्नः । तेन प्रयुक्ताः अन्ये बाणाः अपि शिलायां लग्नाः ।

एतदनन्तरं वानरतरुणः बाण-प्रयोगम् आरब्धवान् । तेन प्रयुक्तः बाणः वृगेन तु गतः, किन्तु जलं भेतुम् असमर्थः सन् जले अप्लवत । ‘अहो, मम बाणः लक्ष्ये न लग्नः एव ।’ इति विषादेन अवदत् वानर-तरुणः । ततः तेन पुनरपि द्वित्राः बाणाः प्रयुक्ताः । ते अपि लक्ष्यभेदने असमर्थाः एव । एतस्मात् वानर-

तरुणस्य मुखं कान्तिहीनं जातम् । सः स्वस्य पराजयम् अङ्गीकृत्य ततः निर्गतवान् ।

वस्तुतः अनुकः जानाति स्म एव यत् जयः ममैव इति । यतः तदीयाः बाणाः लोहेन निर्मिताः आसन्, किन्तु वानरतरुणस्य बाणाः तु निर्मिताः आसन् वेत्रेण । काष्ठमयः बाणः जले प्लवते इति तु सहजम् एव खलु ? ततः आरभ्य वानराणां बाणप्रयोगकौशलं क्षीणं जातम् । गच्छता कालेन तत् विनष्टम् अपि ।

वाचकानां कृते कथास्पर्धा

चिता कथापूर्तिः अर्हति रू. २५०/- पारितोषिकत्वेन

अधस्तनकथा पठ्यताम् -

कश्चन महाकृपणः कदाचित् कार्यविशेषस्य निमित्तं नगरं प्रति प्रस्थितवान् । सः स्वस्य पुत्रम् अवदत् - "भवान् अपि मया सह आगच्छतु । आवां यानेन गच्छाव । किन्तु यानशुल्कदाने न्यूनता यथा स्यात् तथा आवाभ्यां यानचालकेन सह चर्चा करणीया" इति ।

तौ मार्गपार्श्वम् आगतवन्तौ । एकं यानम् आगतम् । कृपणः यानचालकम् अपृच्छत् - "नगरं प्रति आवयोः नयनाय कियत् शुल्कं स्वीक्रियते भवता ?" इति ।

चालकः दश रूप्यकाणि अभ्यर्थितवान् । एतत् अनङ्गीकुर्वता कृपणेन सः प्रेषितः । किञ्चिदनन्तरम् अपरं यानम् आगतम् । पूर्वतनम् एव प्रश्नं पृष्ठवान् कृपणः । यानचालकः पञ्चदश रूप्यकाणि ऐच्छत् । कृपणः तम् अपि अप्रेषयत् । तृतीयं यानम् आगतम् । एषः यानचालकः विंशतिं रूप्यकाणि ऐच्छत् । कृपणः तम् अपि अप्रेषयत् ।

- कृपणः त्रीन् अपि यानचालकान् किमर्थं प्रेषितवान् ?
- अन्ते तौ उभौ अपि नगरं कथं गतवन्तौ स्याताम् ?

स्वस्य अभिप्रायं १००-१५० शब्दैः लिखित्वा पिहितपत्रस्य उपरि 'Story contest' इति लिखित्वा अधस्तनेन प्रवेशपत्रेण सह प्रेष्यताम् -

अन्तिमः दिनाङ्कः - ३०, जून - २००५

नाम ----- वयः ----- जन्मदिनाङ्कः -----

विद्यालयः ----- कक्षा -----

गृहसङ्केतः -----

Pincode -----

पोषकस्य हस्ताक्षरम्

भागग्राहीतुः हस्ताक्षरम्

CHANDAMAMA INDIA LIMITED

82, Defence Officers Colony, Ekkatuthangal, Chennai - 600 097

जून - २००५

४७

चन्दमामा

सुधीरस्य नगरयात्रा

सुधीरस्य शम्भोः च ग्रामः अभिन्नः ।
सुधीरः तक्षकवृत्तिं करोति, शम्भुश्च
लोहकारवृत्तिम् । उभौ अपि स्ववृत्तौ निपुणौ
एव ।

कदाचित् पात्रवणिक् कश्चन तं ग्रामम्
आगतवान् । शम्भुना ताप्रेण कांस्येन च
यानि विविधानि पात्राणि निर्मितानि आसन्
तानि विशेषतः अरोचन्त तस्मै । सः शम्भुम्
अवदत् यत् नगरं प्रति आगतं चेत् भवतः
अर्थस्थितिः उत्तमा भवेत् इति ।

शम्भुः नगरं प्रति गमनाय न सिद्धः ।
किन्तु पत्नी तं सानुरोधम् अवदत् यत् नगरं
प्रति गमनम् एव श्रेयसे इति ।

शम्भोः श्यालः अपि अवदत् - “नगरे
उत्तमं वेतनं प्राप्स्यते । त्रिचतुरमासाभ्यन्तरे
अपि अर्थस्थितिः उत्तमा न जाता चेत् भवान्
प्रत्यागच्छतु नाम” इति ।

अन्ते शम्भुः पत्न्या अनुरोधम् असहमानः

तेन वणिजा सह नगरं गतवान् ।

अनन्तरदिने एव एषा वार्ता सुधीरस्य पत्न्या
भानुमत्या अपि ज्ञाता । “सुधीरसदृशः तक्षक-
निपुणः समीपस्थेषु ग्रामेषु कोऽपि नास्ति”
इति सा जानाति स्म ।

अतः सा पतिम् अवदत् - “आवाम् अपि
नगरं गच्छाव । तत्रैव गृहं निर्माय सुखेन
निवसाव” इति ।

सुधीरेण अङ्गीकारः न सूचितः । अतः
भानुमती पतिं पुनः अवदत् - “शम्भुः नगरं
गत्वा प्रभूतं धनं सम्पादयन् अस्ति । भवान् तु
साहसप्रवृत्तिमान् न । अतः आ विवाहदिनात्
अस्माकम् एषा एव स्थितिः” इति ।

पत्न्याः महतः एतस्य अनुरोधस्य कारणतः
सुधीरः अपि अनन्यगतिकतया नगरं गतः ।
नगरे सः सुधीरम् अवदत् - “मह्यं कमपि
उद्योगं दापयतु” इति ।

ततः उभाभ्याम् अपि उद्योगान्वेषणप्रयत्नः

कृतः । किन्तु सुधीरेण उद्योगः कोऽपि न प्राप्तः एव ।

नगरे तक्षकाः बहवः आसन् । अतः ते एव पर्याप्तमात्रेण उद्योगं न प्राप्नुवन्ति स्म । एवं स्थिते नूतनः सुधीरः कथं वा कार्यं प्राप्तुम् अर्हेत् ?

चत्वारः मासाः अतीताः । आनीतं धनं सर्वं समाप्तम् । तथापि सुधीरेण उद्योगः तु न प्राप्तः । अतः सः अचिन्तयत् यत् ग्रामं प्रति गमनम् एव वरम् इति । 'विना धनं गृहं गतं चेत् पत्नी तर्जयेत् एव' इति सः जानाति स्म । अतः सः वस्त्रेण कर्णौ नासिकां च सम्यक् आवरय्य रात्रौ गृहं प्राप्य द्वारताडनशब्दं कृतवान् ।

भानुमती द्वारम् उद्घाट्य पत्युः मुखं दृष्ट्वा आश्चर्येण अपृच्छत् - "किम् एतत् ! न कर्णौ दृश्येते, न वा नासिका । किमर्थम् एवं कृतम् ?" इति ।

तदा सुधीरः अवदत् - "अहो, सा च महती कथा । सम्पादितेन धनेन सह अहं ग्रामं प्रत्यागच्छन् आसम् । मध्येमार्गं क्रूराः चत्वारः लुण्ठाकाः मम अभिमुखम् आगताः । परि-

श्रमेण सम्पादितं धनं तेभ्यः दातुम् अनिच्छन् अहं तेषां विरोधं कृतवान् । तदा तेषु कश्चित् तीक्ष्णां छुरिकां दर्शयन् अवदत् - 'भोः, यदि प्राणाः प्रियाः स्युः तर्हि विना विरोधं धनग्रन्थिः अस्मभ्यं दीयताम् । अन्यथा एषोऽहं भवतः कर्णौ नासिकां च कर्तयिष्यामि क्षणाभ्यन्तरे' इति ।"

"धनं पुनः सम्पादयितुं शक्येत, न तु अङ्गानि । एतादृशे प्रसङ्गे धनदानम् एव वरम् । प्राणाः तु कथञ्चित् रक्षणीयाः एव" इति वदन्ती भानुमती पत्युः मुखे स्थितं वस्त्रम् अपनेतुम् उद्युक्ता ।

तदा सुधीरः स्वयमेव वस्त्रम् अपनयन् अवदत् - "भवत्या यथा उक्तं तथैव कृतं मया अपि । अतः मदीयं समग्रं सम्पादनं तैः नीतम् । तस्मात् मम नासिका कर्णौ च रक्षिताः जाताः । देवो दयालुः" इति ।

"तैः भवतः सम्पत्तिः नीता स्यात् । किन्तु वृत्तिकौशलम् अक्षुण्णमेवास्ति । अतः अलं चिन्तया" इति पतिम् उक्तवती भानुमती ।

स्वस्य उपायः फलितः यत् तदर्थं सुधीरः मनसि एव आनन्दं प्राप्तवान् ।

धूर्तः योगी

प्राचीने काले पाञ्चालनगरीं राजधानीं परिकल्प्य रेणुकेशः नाम राजा कुरु-राज्यं पालयति स्म । तेषु एव दिनेषु हिमालये पञ्चशतस्य संन्यासिनां गुरुः महारक्षितः नाम तपस्वी अपि आसीत् ।

कदाचित् महारक्षितः शिष्यैः सह सञ्चरन् पाञ्चालनगरीम् अपि आगतः । संन्यासिनाम् आगमनेन राजा नितरां सन्तुष्टः । सः महारक्षितं यथोचितं स्वागतीकृत्य सत्कृत्य उद्याने तस्य वासाय व्यवस्थां कृतवान् ।

वर्षक्रतोः समाप्तिं यावत् महारक्षितः तत्रैव वासम् अकरोत् । तदनन्तरं सः हिमालयं प्रति प्रस्थितः ।

प्रतिगमनसमये सर्वे संन्यासिनः कस्यचित् वृक्षस्य अधः उपविश्य वार्तालापं कर्तुम् उद्युक्ताः । तदवसरे केचन ज्योतिषप्रियाः शिष्याः प्रश्नम् अकुर्वन् यत् निस्सन्तानः राजा रेणुकेशः सन्तानं प्राप्नुयात् उत न इति ।

तदा महारक्षितः अवदत् - “अचिरात् एव राजा देवतांशयुक्तं सुपुत्रं प्राप्स्यति” इति ।

सर्वे शिष्याः जानन्ति स्म यत् महारक्षितस्य मुखात् यत् निर्गच्छति तत् अवितथम् एव भविष्यति इति । एतत् स्मरतः कस्यचित् शिष्यस्य मनसि दुराशा उत्पन्ना । अतः सः मन्दं मन्दं वेगं न्यूनीकुर्वन् सर्वेभ्यः दूरे भूत्वा सर्वेषां संन्यासिनां निर्गमनस्य अनन्तरं पाञ्चालनगरीं प्रप्यागतवान् ।

राजधानीं गत्वा राजानं दृष्ट्वा सः अवदत् - “महाराज ! हिमालयपर्वतं प्रति गमनसमये अस्माभिः अकस्मात् भवान् स्मृतः । राज्ञः वंशः अग्रे वर्धिष्यते उत न इति प्रश्नः अस्माकं पुरतः आगतः । तदा मया दिव्यदृष्ट्या ज्ञातं यत् देवांशयुक्तः कश्चन सुपुत्रः प्राप्स्यते भवता इति । तत् निवेदयितुम् एव मया अत्र आगतम्” इति ।

एतां शुभवार्ता श्रुत्वा नितरां सन्तुष्टः राजा

ततः प्रस्थितं संन्यासिनं सविनयम् अवदत् -
 'महात्मन् ! भवान् दिव्यदृष्टिमान् अस्ति ।
 भवता अत्र एव स्थातव्यम् इति मम नम्रं
 निवेदनम्' इति ।

सः कपटः योगी एतत् अङ्गीकृतवान् ।
 राजा तस्य वासाय उद्याने योग्यां व्यवस्थां
 कृतवान् । तत्र वसन् सः धूर्तः योगी शाकादीनां
 वर्धनं कृतवान् । तेषां विक्रयणं कृत्वा धन-
 सम्पादनम् आरब्धं तेन ।

तेषु एव दिनेषु बोधिसत्त्वः रेणुकेशस्य
 पुत्रत्वेन जन्म प्राप्तवान् । सुमनस्कः इति तस्य
 नाम निश्चितम् ।

सुमनस्कः यदा सप्तवर्षीयः जातः तदा
 रेणुकेशः उदण्डस्य सामन्तराजस्य कस्यचित्
 निग्रहाय राजधानीतः निर्गतवान् । राज्ञः अनु-
 पस्थितौ कदाचित् सुमनस्कः उद्यानं गतवान् ।
 तत्र शाकसस्यानां वर्धनाय महान्तं परिश्रमं
 कुर्वन्तं योगिनम् अपश्यत् सः ।

सुमनस्कः दर्शनमात्रेण एव तस्य योगिनः
 कापट्यम् अवगतवान् । एषः सम्यक् बोधनीयः
 इति विचिन्त्य सः अपृच्छत् - 'अये उद्यान-
 पालक ! किम् एतत् अत्र क्रियमाणम् अस्ति
 भवता ?' इति ।

दिव्यदृष्टिमत्त्वेन ख्यातः सः धूर्तः योगी
 बालस्य सुमनस्कस्य एतत् वचनं श्रुत्वा नितरां
 दिग्भ्रान्तः । सः झटिति अवगतवान् यत् एषः
 बालः मम योग्यतां पूर्णतः ज्ञातवान् अस्ति
 इति ।

'एषः यदि इहलोकात् न निवार्येत तर्हि
 मम कष्टं स्यात्' इति सः अचिन्तयत् ।

युद्धात् राजा प्रत्यागमनकालं पूर्वमेव

ज्ञातवान् सः योगी कमण्डलुम् आसनं च
 खण्डीकृतवान् । सर्वत्र तृणादयः पातिताः ।
 ततः तैलेन शरीरं लिप्त्वा भूमौ शयनम्
 अकरोत् सः ।

युद्धतः प्रत्यागतः राजा योगिनः दर्शनाय
 आश्रमं गतवान् । आश्रमपरिसरः मलिनः
 आसीत् । योगी वेदनामिश्रितं ध्वनिम् उत्पादयन्
 भूमौ लुठन् आसीत् । एतत् दृष्ट्वा राजा करौ
 योजयित्वा विनयेन अपृच्छत् - 'महात्मन् !
 किम् एतत् जातम् ?' इति ।

'महाराज ! एतत्सर्वं भवतः पुत्रस्य
 दुःश्रेष्ठितम्' इति वदन् सः धूर्तः योगी सुमनस्के
 अनेकान् दोषान् आरोपितवान् ।

एतस्मात् क्रोधेन अन्धतां गतः राजा वधकम्
 आनाय्य आज्ञां कृतवान् - 'सुमनस्कस्य शिरः
 कर्तयित्वा अत्र आनीयताम्' इति ।

तस्मिन् समये सुमनस्कः मातुः पार्श्वे उपविष्टः आसीत् । वधकः गत्वा तं राजाज्ञां श्रावितवान् । सुमनस्कः पितुः समीपम् आगत्य अवदत् - “तात ! एतं धूर्तं योगिनं भवान् महात्मानं भावितवान् अस्ति । एषः किं किं करोति इति कृपया द्वारपालकानां द्वारा ज्ञायताम्” इति ।

एतत् श्रुतवान् राजा द्वारपालकान् आहूतवान् । ते तस्य धूर्तयोगिनः धनसम्पादनादिकं विस्तरेण उक्तवन्तः । राजा आश्रमे अन्वेषणं कारितम् । तदा तत्र योगिना रहसि स्थापितस्य धनस्य राशिः प्राप्तः ।

राजा स्वस्य कृत्यस्य निमित्तं पश्चात्तापम् अनुभवन् सुमनस्कम् अवदत् - “वत्स ! भवता मम अविवेकिता क्षन्तव्या । इतः परं भवान् एव राज्यस्य शासनं करोतु कृपया” इति ।

किन्तु सुमनस्कः एतत् निराकुर्वन् अवदत् - “महाराज ! शक्तिशालीनि मूलादीनि यादृशं परिणामं जनयन्ति तादृशम् एव परिणामं जनयन्ति मुखात् निर्गतानि वचनानि अपि । भवतः आदेशस्य पालनं कुर्वन् वधकः मातुः

पार्श्वे उपविष्टवन्तं मां वध्यस्थानं प्रति नेतुम् उद्युक्तः आसीत् । एतादृशस्य भवतः देशे स्थित्या किम् ? अहं भवतः राज्यं परित्यज्य गमिष्यामि” इति ।

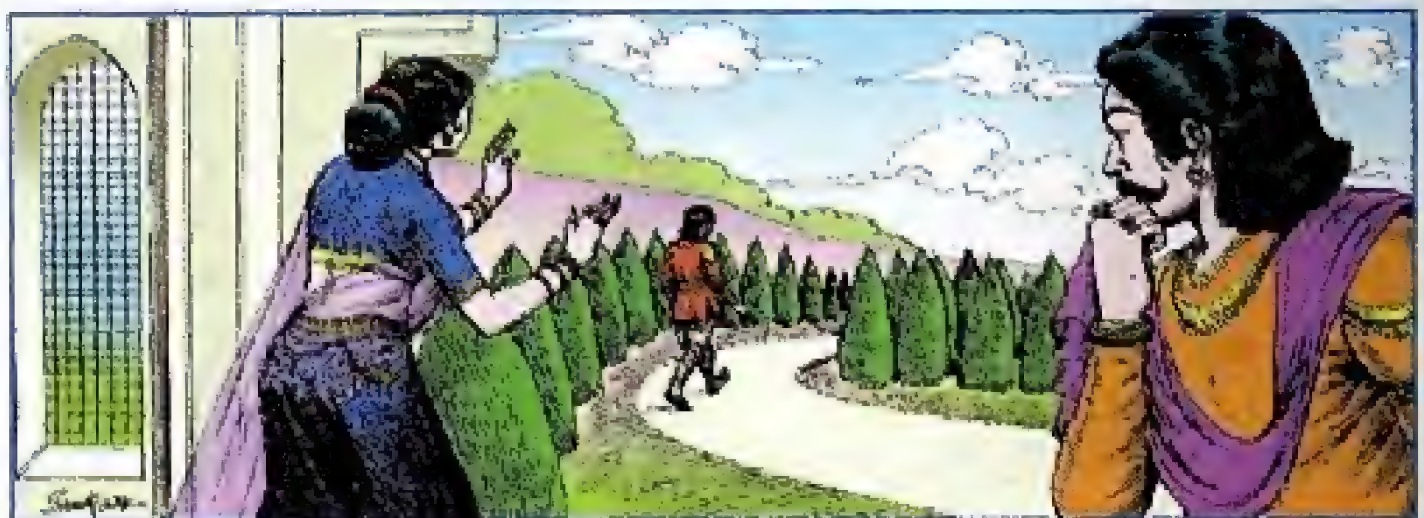
सुमनस्कस्य निर्गमनं निवारयितुम् इच्छन् राजा राज्ञीम् अभ्यर्थितवान् यत् योग्येन बोधनेन भवती तं निवारयतु इति ।

किन्तु धर्मबुद्धिः राज्ञी एतत् अपालयन्ती पुत्रम् आशिषा अनुगृह्य अवदत् - “वत्स ! भवान् धर्मात्मा अस्ति । पवित्रं जीवनं यापयन् भवान् सद्गतिं प्राप्नोषु” इति ।

एतदनन्तरं सुमनस्कः हिमालयं गत्वा विश्वकर्मणा निर्मिते कुटीरे वसन् तपसि लीनः जातः ।

राजा धूर्तस्य योगिनः मरणदण्डनम् आदिष्टवान् । देशे नियमं च कृतवान् यत् कोऽपि कस्मैचित् अपि योगिने आश्रयं न दद्यात् इति ।

दुष्टबुद्धेः धूर्तस्य एकस्य योगिनः कारणतः समग्रे राज्ये योगिषु अनादरः उत्पन्नः । तस्मिन् राज्ये पुनः कदापि योगिनः आश्रयम् आदरं वा न प्राप्तवन्तः ।

विष्णुपुराणम्

शकुनिः गान्धारदेशस्य राज्ञः सुबलस्य पुत्रः । दुर्योधनस्य माता गान्धारी शकुनेः अग्रजा । ज्यौतिषिकाः राजानं सुबलं सूचितवन्तः आसन् यत् विवाहसमनन्तरम् एव गान्धार्याः पतिः मृतः भविष्यति इति । अतः राजा सुबलः कस्यचित् अजस्य गान्धार्याः च विवाहम् आदौ निर्वर्तितवान् । अनन्तरं जन्मान्धेन धृतराष्ट्रेण सा परिणीता । जातकफलं सत्यम् अभवत् । अल्पे एव काले सः अजः मृतः ।

विवादसमये भीमः यदा - 'विधवापुत्र ! गोलक !' इति सम्बोधितवान् तदा एव दुर्योधनः पूर्वोक्तं विषयं ज्ञातवान् ।

एतेन दुर्योधनः कुपितः । सुबलं शकुनिं च कारागारे स्थापितवान् सः । क्रूरदण्डनैः तयोः दण्डनेन मनःसन्तोषः प्राप्तः तेन ।

सुबलः तपोबलेन अपूर्वशक्तिं सम्पादितवान् आसीत् । मरणतः पूर्वं सः शकुनिम् उक्तवान् - 'मम मरणस्य अनन्तरं मदीयैः अस्थिभिः अक्षान् कारयतु' इति ।

दुर्योधनः कारागारस्य रक्षकाणां द्वारा, शकुनेः समीपे स्थितानाम् अद्भुतमहिमशालिनाम् अक्षाणां विषयं ज्ञातवान् । तद्दिने एव शकुनेः बन्धविमोचनं जातम् । शकुनिः मन्त्रिपदे नियोजितः तेन ।

हस्तिनापुरे शकुनि-युधिष्ठिरयोः मध्ये द्यूतं प्रवृत्तम् । द्यूते युधिष्ठिरः पराजितः अभवत् । स्वसहोदरान् पत्नीं द्रौपदीं च पणीकृत्य तत्रापि पराजयं प्राप्तवान् सः ।

अस्मिन् एव समये द्वारकायां कृष्णः विनोदार्थं द्यूतं क्रीडन् पराजितः अभवत् । रुक्मिण्यादयः सप्त पत्न्यः अपि तत्समये

पणत्वेन स्थापिताः आसन् । परिहसन्ती सत्यभामा रुक्मिणीम् उद्दिश्य - “भगिनि ! अस्मदीयः नाथः भवत्यः च इदानीं मम अधीनाः सन्ति । इदानीं भवताम् उपरि मम सर्वाधिकारः अस्ति । विक्रयणं दानं वा अहं कर्तुम् अर्हामि” इति वदन्ती रुक्मिण्याः अश्रुलं स्वहस्तेन गृहीतवती ।

तदानीं श्रीकृष्णः अन्यत्र आसक्तः इव “अक्षया भवतु” इति उक्तवान् ।

कृष्णस्य मुखतः एतत् शब्दद्वयम् अपि किमर्थं निर्गतम् इति कयाचिदपि न ज्ञातम् ।

अस्मिन् एव समये हस्तिनापुरे सभायां दुःशासनः द्रौपद्याः वस्त्रापहरणं कर्तुम् उद्युक्तः आसीत् । असहाया द्रौपदी आत्मनः मानं रक्षितुम् असमर्था, करद्वयं योजयित्वा भक्त्या ‘कृष्ण !’ इति कृष्णनाम स्मृतवती ।

अस्यां सभायां भीमः प्रतिज्ञां कृतवान् यत् दुःशासनस्य उरःस्थलं विभिद्य रक्तं पिबामि, दुर्योधनस्य ऊरुभङ्गं करोमि इति ।

कृष्णस्य वरप्रसादतः द्रौपद्याः शाटिका अक्षया जाता । यथा यथा दुष्टः दुःशासनः शाटिकाम् आकृष्टवान् तथा तथा सा दीर्घा जाता ! सभायां शाटिका राशिरूपेण पतिता । दुःशासनः वस्त्रापहरणेन श्रान्तः । स्वेदजलेन आर्द्रीभूतः सः तत्रैव भूमौ पतितः ।

पूर्वं मयसभायां भ्रान्त्या कृतं दुर्योधनस्य विपरीतं व्यवहारं दृष्ट्वा द्रौपदी उच्चैः हसितवती आसीत् । तदा एव दुर्योधनः प्रतिज्ञां कृतवान् आसीत् यत् द्रौपद्याः अपमानं करिष्यामि एव इति । इदानीं तु वस्त्रापहरणे सः असफलः । एतेन लज्जितः सः सभाभवनतः निर्गतः । कर्ण-शकुनि-दुःशासनादयः अपि तम् अनुसृतवन्तः ।

दुर्योधनः, शकुनिः, कर्णः, दुःशासनः इति एते चत्वारः दुष्टचतुष्टयत्वेन ख्याताः । क्रोध-लोभ-मद-मत्सरादीनां दुर्गुणानाम् अधर्मस्य च आकरः कलिपुरुषः दुर्योधन-रूपेण जन्म प्राप्तवान् आसीत् ।

नरनारायणाभ्यां सह प्रवृत्ते युद्धे सहस्र-कवचः अवशिष्टेन अन्तिमेन कवचेन सह पालायनं कृत्वा सूर्यमण्डले आश्रयं प्राप्तवान् आसीत् । अनन्तरकाले सः अविवाहितायाः कुन्तीदेव्याः उदरे सूर्यस्य वरप्रसादेन कर्ण-रूपेण जन्म प्राप्तवान् ।

कुन्ती यदा पाण्डुराजस्य पत्नी जाता, तदा नरनारायणयोः अन्यतरः नरः कुन्तीदेव्याः गर्भतः अर्जुनरूपेण जन्म प्राप्तवान् ।

नारायणः तु साक्षात् कृष्णः एव । अर्जुनः
कृष्णस्य पितृष्वसुः पुत्रः ।

अविवाहिता कुन्ती कर्णं जले त्यक्तवती
आसीत् । सः सूतपत्न्या राधया प्राप्तः । सा
कर्णस्य पालनं पोषणं च कृतवती ।

अतः एव कर्णस्य 'सूर्यपुत्रः' 'राधेयः'
इति च नाम । दुर्योधनेन कर्णः अद्रक्षदेशस्य
आधिपत्ये नियोजितः । एतेन कर्णस्य आत्म-
ग्लानिः दूरं गता । दुर्योधनः कर्णस्य मैत्रीं
गौरवास्पदं मन्यते स्म ।

कर्णः बहुधा शापैः पीडितः आसीत् ।
दानशूरः सः ब्राह्मण्याचकरूपेण आगताय
इन्द्राय स्वकीयं कवचकुण्डलादिकं दत्तवान्
एव । तथापि स्वशक्तिविषये अचलं विश्वासं
प्रदर्शयन् सः दुर्योधनं सर्वदा प्रोत्साहितवान् ।

'प्रतिद्वन्द्वी अर्जुनः जेतव्यः' इत्येव कर्णस्य
इच्छा आसीत् । अतः सः दुर्योधनस्य पक्षम्
आश्रितवान् । द्यूते पराजिताः पाण्डवाः वन-
वासार्थं निर्गताः ।

द्यूते विजितवती सत्यभामा कृष्णं नारदाय
दानरूपेण दत्त्वा 'पुण्यक'व्रतम् आचरित-
वती । तदा नारदः उक्तवान् - "कृष्णस्य
यावान् भारः अस्ति तावन्मितानि सुवर्ण-
रत्नादीनि दत्तानि चेत् कृष्णं प्रत्यर्पयिष्यामि"
इति ।

सत्यभामा एतत् अङ्गीकृतवती । स्वीयानि
स्वर्णाभरणरत्नहारादीनि सर्वाणि सा तुलायां
स्थापितवाती । तथापि कृष्णः एव भाराघते !
तदा रुक्मिणी भक्त्या एकंतुलसीपत्रं तुलायां
स्थापितवती । तदानीं भारः समः अभवत् ।
कृष्णः नारदात् मुक्तः ।

एतत् दृष्ट्वा सत्यभामा रुक्मिणीम् उक्तवती
- "भगिनि ! अद्य आरभ्य अहं भवत्याः
दासी । श्रीकृष्णः भक्तानाम् अधीनः इत्येतत्
सत्यम् अद्य भवती मां ज्ञापितवती । बहुधा
उपकृता अहम्" इति ।

द्रौपदीसहिताः पाण्डवाः सर्वे मत्स्यदेशे
विराटस्य आस्थाने अज्ञातवासम् आचरित-
वन्तः । तत्र भीमः चललनाम्ना पाचककार्यं
कृतवान् । द्रौपदी सैरन्ध्रीरूपेण राज्ञ्याः दासी
जाता । ताम् अपमानयन्तं कीचकं भीमः
मारितवान् । एवं समबलेषु पञ्चसु त्रयः भीमस्य
हस्तात् एव मृताः । इतः परं दुर्योधनः एकः
एव अवशिष्टः ।

बृहन्नलानाम्ना अर्जुनः राजकुमारीम् उत्तरां
नृत्यं पाठितवान् । उत्तरगोग्रहणसमये अर्जुनः
निजरूपं प्रदर्शयन्, युद्धे असङ्ख्यान् महा-

रथिनः अपि विनायासं जितवान् ।

श्रीकृष्णः यदा कंसं मारितवान्, तदा कालनेभिः कंसस्य शरीरं त्यक्त्वा अभिमन्यु-रूपेण सुभद्रायाः गर्भतः जन्म प्राप्तवान् ।

कालनेभिः इदानीं कृष्णस्य बन्धुरूपेण जन्म प्राप्तवान् अस्ति । अतः कृष्णः चिन्तयति स्म यत् अभिमन्युः युववीराणाम् आदर्शः भूत्वा शाश्वतं यशः प्राप्नोतु इति ।

यदा सुभद्रा गर्भवती आसीत् तदा एकस्मिन् दिने अर्जुनः सुभद्राम् उद्दिश्य युद्धे पद्मव्यूहभेदनरहस्यं वदन् आसीत् । तदा तत्र आगतः कृष्णः - "अर्जुन ! मम भगिन्याः मनः अतीव कोमलम् । तत्रापि गर्भिणी एषा । एतादृश्याः पुरतः किमर्थं वा युद्धरङ्गस्य वार्ता निवेद्यते भवता ?" इति उक्त्वा कार्यान्तर-व्याजेन अर्जुनम् अन्यत्र नीतवान् ।

गर्भस्थः अभिमन्युः अर्जुनस्य सर्वाणि वचनानि श्रुतवान् आसीत् । किन्तु पद्मव्यूहतः बहिः आगमनरहस्यं ज्ञातुं सः न शक्तवान् ।

यौवनमदभरितः अभिमन्युः कदाचित् धर्मराजं वदन् आसीत् - "मातुलः कृष्णः इदानीम् अत्र न स्यात् नाम । तथापि इदं राज्यम् अस्मदीयम् एव । कौरवान् सर्वान् मारयितुम् अहम् एकः एव पर्याप्तः" इति ।

तदा तत्र आगतः कृष्णः एतत् वचनं श्रुत्वा उक्तवान् - "वीर ! अभिमन्यो ! भवतः शौर्यम् असदृशम् । भवाद्दृशस्य वीरस्य कीर्तिः चिरकालं स्थास्यति । भवदीया माता सुभद्रा मदीया भगिनी अस्ति यत् तस्मात् अहम् आनन्दं गर्वं च अनुभवामि" इति ।

सुभद्रार्जुनयोः पुत्रस्य अभिमन्योः विवाहः उत्तरया सह सम्पन्नः । पाण्डवानां वनवाससमये सुभद्राभिमन्युभ्यां द्वारकायाम् एव स्थितम् ।

बलरामः निश्चितवान् यत् पुत्री शशिरेखा दुर्योधनस्य पुत्राय लक्षणाय दातव्या इति । अभिमन्यवे उत्तरा यत् दत्ता तत्र बलरामस्य विरोधः आसीत् ।

कदाचित् अभिमन्युः मात्रा सह द्वारकातः निर्गतः सन् अरण्यमार्गेण कुत्रापि गच्छन् आसीत् । मार्गे हिडिम्बाभीमसेनयोः पुत्रः घटोत्कचः मिलितः । सः शशिरेखायाः विवाहस्थलं गतवान् । तत्र स्वमायया वर-पक्षीयान् सर्वान् सः पीडितवान् । अनन्तरं शशिरेखाम् उज्जीय गतवान् । अभिमन्युः शशिरेखयोः विवाहः कारितः तेन ।

पाण्डवानाम् अज्ञातवासः सफलतापूर्वकं समाप्तः । अनन्तरं कौरवपाण्डवाः परस्पर-

नाशार्थं सिद्धाः जाताः । कौरवपाण्डवयोः युद्धं निश्चितम् । कदाचित् युद्धार्थं साहाय्यं प्रार्थयमानः अर्जुनः कृष्णस्य समीपम् आगतवान् । तदा दुर्योधनः अपि तेन एव उद्देशेन तत्र आगतवान् । निद्रातः जागरितः कृष्णः पादसमीपे उपविष्टम् अर्जुनं दृष्टवान् । अनन्तरं शिरसः पार्श्वे उपविष्टस्य दुर्योधनस्य उपरि दृष्टिं प्रसारितवान् ।

कृष्णः उभौ अपि उद्दिश्य उक्तवान् - “यद्धे अहम् अस्त्रशस्त्रादीनि न गृह्णामि । भवतोः अन्यतरस्य पक्षं प्रवेष्टुम् अर्हामि । अन्यस्मिन् पक्षे समग्रा यादवसेना स्थास्यति । अहम् आदौ अर्जुनं दृष्टवान् । अतः सः आदौ रवीयाम् इच्छां प्रकटयतु” इति ।

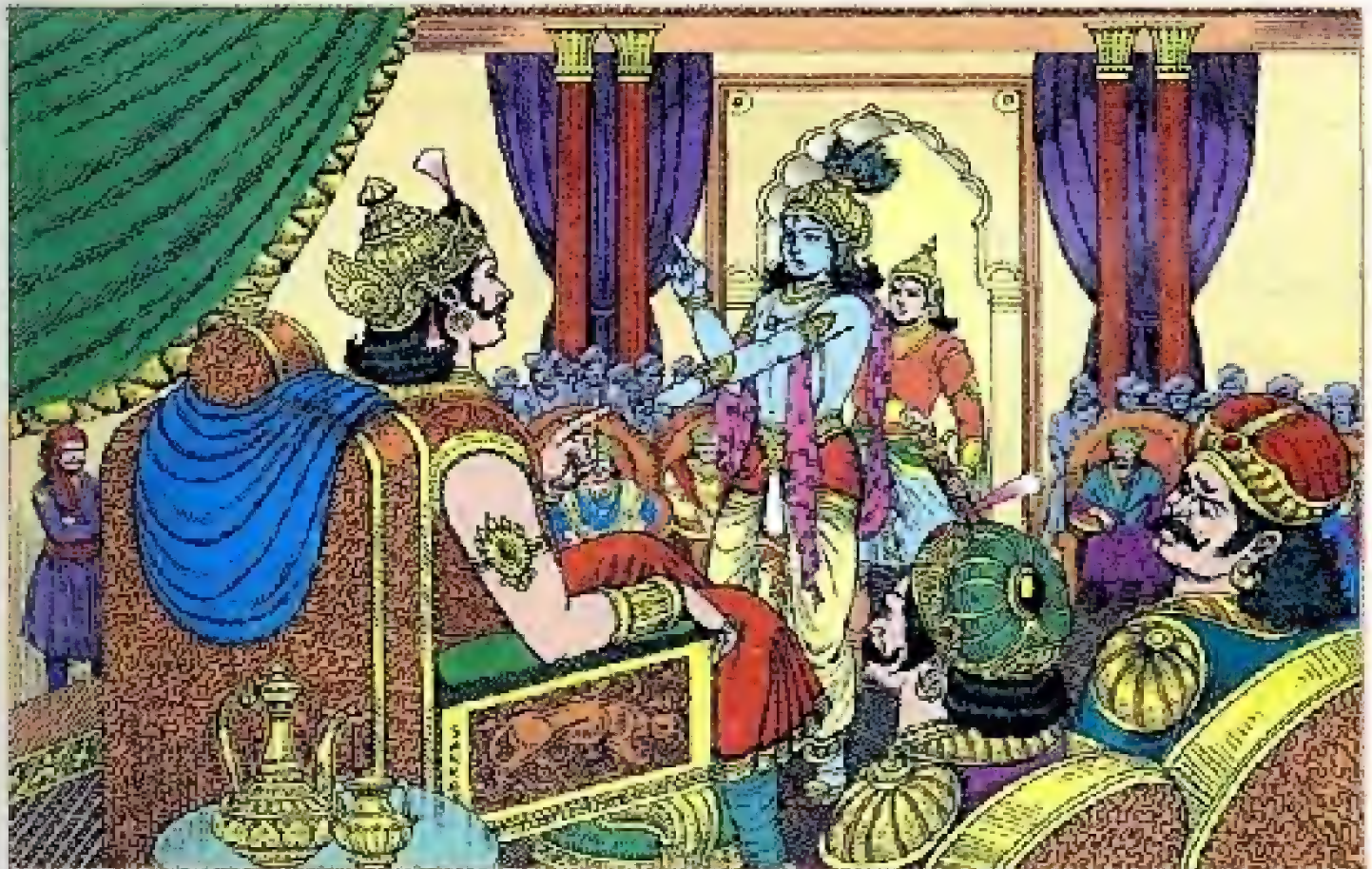
“कृष्णः एव मम पक्षे भवतु” इति उक्तवान् अर्जुनः । “समग्रा यादवसेना मम पक्षे

‘भविष्यति’ इति चिन्तयन् सन्तुष्टः दुर्योधनः ततः निर्गतः ।

सञ्जयः धृतराष्ट्रस्य आदेशानुसारं दूतरूपेण पाण्डवानां समीपम् आगतवान् । “युद्धेन उभयपक्षस्य अपि हानिः एव । अतः सन्धिः एव गरीयान्” इति उपदेशवाक्यानि उक्तवान् ।

पाण्डवाः श्रीकृष्णं दूतरूपेण प्रेषितवन्तः । कौरवसभायां कृष्णः उक्तवान् - “अर्धराज्यं न दीयते चेत् मास्तु नाम । न्यूनातिन्यूनं इन्द्रप्रस्थादीन् पञ्च ग्रामान् वा ददातु । उभयोः पक्षयोः मध्ये शान्तिः स्थापनीया इति उद्देशेन अहम् आगतवान् अस्मि । यथाकथञ्चित् सन्धिः अङ्गीकरणीयः” इति ।

दुर्योधनः कृष्णस्य हितवचनानि तिरस्कृतवान् । सः स्पष्टवचनैः उक्तवान् - “पञ्च ग्रामाः किं, सूच्यग्रमिता भूमिः अपि पाण्डवानां

कृते न दास्यते" इति ।

तदा श्रीकृष्णः कौरवसभाम् उद्दिश्य गम्भीरया वाण्या उक्तवान् - "अहम् अर्जुनस्य सारथिः भविष्यामि । अर्जुनः गाण्डीवधनुः हस्तेन गृहीत्वा सर्वान् भवत्पक्षीयान् तृणवत् छेत्स्यति । तदानीं भवतां पक्षे कर्णसदृशाः दशसहस्रं महारथिनः भवन्ति चेदपि युद्धरङ्गं प्रविष्टः भवदीयः यः कोऽपि ततः सजीवं न निर्गमिष्यति इति तु निश्चितम् एव । अतः इदानीम् एवं जागरिताः भवन्तु" इति ।

कृष्णस्य वचनानि श्रुत्वा कुपितः दुर्योधनः गर्जितवान् - "रे कृष्ण ! दूतरूपेण आगतः भवान् पाण्डवानां पक्षस्य शौर्यं प्रशंसन् अस्मान् किं निन्दति ? कियत् धैर्यं भवतः ? अहम् इदानीं भवन्तं रज्ज्वा बद्ध्वा स्थापयामि । कः भवन्तं विमोचयति इति पश्यामि" इति ।

एवं वदन् दुर्योधनः रज्जुं गृहीत्वा आगतवान् । एतत् दृष्ट्वा कृष्णेन सह आगतः सात्यकिः कोपेन खड्गं कोषात् आकृष्टवान् ।

तदा कृष्णः सात्यकिं समाश्वस्य दुर्योधनम् उक्तवान् - "सन्धिं सम्पादयितुम् इच्छन् अहं दूतरूपेण रिक्तहस्तः आगतवान् । एतादृशस्य

मम बन्धनम् अनुचितम् । तथापि यदि बन्धुम् इष्यते, तर्हि तत् क्रियतां नाम" इति ।

अनन्तरं दुष्टचतुष्टयेन कृष्णं परितः आगत्य तं बन्धुं चेष्टा कृता । तदा कृष्णः स्वस्य महिमानं प्रदर्शयन् विश्वरूपं धृतवान् । एतत् दृष्ट्वा भीताः ते ततः पलायितवन्तः ।

सामदानादयः उपायाः अपि असफलाः जाताः इत्यतः अनिवार्यतया युद्धं घोषितम् ।

स्वकीयेन समस्तेन सेनाबलेन सह सर्वे राजानः कुरुक्षेत्रे सम्मिलिताः । उभयपक्षे अपि युद्धसन्नाहः विशेषतया प्रवृत्तः आसीत् । रथानां घण्टानादैः, सैनिकानां जयघोषैः, रणवाद्यानां शब्दैः च रणरङ्गं व्याप्तम् ।

सञ्जयः दिव्यदृष्टिं प्राप्तवान् आसीत् । तद्द्वारा सः धृतराष्ट्रस्य पुरतः कुरुक्षेत्रयुद्धस्य समग्रं चित्रणं करोति स्म । जन्मान्धः पुत्रप्रेम-वशीभूतः कौरवचक्रवर्ती धृतराष्ट्रः युद्धं निवारयितुम् असमर्थः आसीत् । सः सञ्जयस्य वचनानि शृण्वन् मौनेन उपविष्टः । वस्त्रेण नेत्रयोः बन्धनं कृतवती गान्धारी अपि पुत्राणां विनाशस्य सम्भावनया व्यथिता सती मौनेन युद्धवार्तां शृणोति स्म ।

शङ्करस्य सामर्थ्यम्

शिवरामनामकस्य पुत्रः शङ्करः । मम पुत्रः सर्वस्मिन्नपि कार्ये असमर्थः इत्येव शिव-रामस्य चिन्तनम् । अतः एव सः लघुषु अपि विषयेषु पुत्रं निन्दन्, तर्जयन् च भवति स्म । अनेन कारणेन शङ्करः वस्तुतः अपि निरुपयोगः सञ्जातः । एवं पुत्रस्य निरुपयोगत्वस्य कारणं स्वयं पिता एव जातः ।

गच्छता कालेन शङ्करस्य निरुपयोगता अधिका जाता । तस्य बुद्धिः मन्दा जाता अपि । तथापि एकस्यां विद्यायां महत् प्रावीण्यम् आसीत् तस्य । जलाशये मज्जनं कुर्वन् जलस्य अन्तः श्वासनिवन्त्रणं कृत्वा बहुकालं यावत् जले एव स्थातुम् अर्हति स्म सः । पिता अस्मिन् विषये हस्तक्षेपं न कृतवान् इत्यतः शङ्करः तस्यां विद्यायां दक्षः सञ्जातः ।

शिवरामः निश्चितवान् यत् यदि एषः पुत्रः विवाहितः भवेत् तर्हि एतस्य स्थितिः उत्तमा भवेत् इति । शिवरामस्य पत्नी पूर्वमेव दिवं

गता आसीत् । अतः गृहकार्याणि सर्वाणि शिवरामेण एव क्रियन्ते स्म । अतः सः अचिन्तयत् यत् यदि स्नुषा आगच्छेत् तर्हि गृहकार्यात् मम विमुक्तिः भवेत्, विश्रान्तिः च लभ्येत इति । किन्तु ग्रामीणः कोऽपि स्वपुत्रीं शङ्कराय दातुं न सिद्धः ।

कदाचित् शिवरामेण वार्ता ज्ञाता यत् पार्श्वग्रामे काचित् वधूः अस्ति इति । तत्र गमनात् पूर्वं शिवरामः पुत्रं शङ्करम् उक्तवान् - “तत् गृहं प्रति गमनानन्तरं पादरक्षा द्वारस्य पृष्ठतः स्थापनीया । आसन्दे उपवेष्टव्यम् । प्रश्नस्य समुचितम् उत्तरं दातव्यम्” इति ।

पितुः वचनं समग्रं शङ्करः सश्रद्धं श्रुत्वा अङ्गीकारपूर्वकं शिरः चालितवान् । पितुः वचनानि एव मनसि पुनः पुनः उच्चारितवान् इति कारणात् कदा किं करणीयम् इति विषये अस्तव्यस्तता सञ्जाता ।

यदा वधूगृहं प्राप्तं तदा आदौ शङ्करः

स्वस्य पादरक्षे आसन्दे संस्थाप्य स्वयं द्वारस्य पृष्ठभागे उपविष्टवान् ।

शङ्करस्य अनेन व्यवहारेण वध्वाः पिता सर्वं ज्ञातवान् । अतः सः स्वपुत्रीं दर्शयितुम् अनिच्छन् शिवरामं भर्त्सयन् उक्तवान् - “एतादृशाय अहं कन्यां न दास्यामि । अस्मिन् एव क्षणे भवान् इतः बहिर्गच्छतु” इति ।

गृहं प्रति आगमनस्य अनन्तरं शिवरामः शङ्करं निन्दन् उक्तवान् - “मया उक्तं सर्वमपि भवता विपरीतं कृतम् । अस्मिन् जन्मनि भवतः विवाहः न भविष्यति, कोऽपि मूर्खः एव स्वपुत्रीं भवते दद्यात्, न अन्यः” इति ।

एतत् श्रुत्वा शङ्करः अचिन्तयत् यत् मया तादृशस्य मूर्खस्य अन्वेषणं करणीयम् इति । अतः सः तस्यामेव रात्रौ गृहतः प्रस्थितः । दिनत्रयं यावत् तेन प्रयाणं कृतम् । चतुर्थे

दिने सायं कस्यचन पर्वतप्रदेशस्य भागं सः प्राप्तवान् । तत्र कस्याश्चित् गुहातः कश्चन विचित्रः ध्वनिः तेन श्रुतः । तस्यां गुहायां कश्चन घोरः राक्षसः निद्राति स्म । तस्य घोरिकाशब्दः आसीत् सः ।

शङ्करः गुहां प्रविष्टः । तं राक्षसं दृष्ट्वा सः चिन्तितवान् - ‘पित्रा सूचितः जनः एषः एव स्यात्’ इति । अतः सः स्वगतम् उक्तवान् - ‘अहं योग्यं स्थलमेव आगतः । अनेन पूर्वमेव ज्ञातं स्यात् यत् मया अत्र आगम्यते इति । अतः एव अयं गुहायाम् एवं निलीय स्थितः अस्ति’ इति । अतः सः राक्षसं केशेषु गृहीत्वा वेगेन कर्षन् बहुधा पीडितवान् ।

राक्षसः जृम्भणं कुर्वन् निद्रातः उत्थाय उच्चैः आक्रोशन् - “केन मूर्खेण अहम् उत्थापितः ?” इति गर्जितवान् ।

“भोः मूर्ख ! स्वस्य पुत्र्या सह मम विवाहम् अकृत्वा कुत्र धाव्येत भवता ? वरदक्षिणां दत्त्वा शीघ्रमेव मम विवाहः निर्वर्त्यताम्” इति वदन् शङ्करः राक्षसस्य कर्णं लुण्ठितवान् ।

अनेन राक्षसः नितरां क्रुद्धः । सः शङ्करं चूर्णीकृत्य खादितुम् ऐच्छत् । तावता तस्य पत्नी तत्र आगता । सा शङ्करस्य वचनानि श्रुतवती । तस्याः एका पुत्री आसीत् । सा स्थूला । अत एव महान् प्रयत्नः कृतश्चेदपि तस्याः विवाहः न जातः आसीत् ।

अतः बहिः आगता सा पतिम् उक्तवती - “भवतः बुद्धिः नास्ति किम् ? जामाता स्वयम् आगतः अस्ति । तस्य सत्कारः अस्माभिः करणीयः” इति ।

“तदस्तु नाम । कन्या क्व गता ?” इति वदन् शङ्करः राक्षसम् आपादमस्तकं दृष्टवान् ।

“सा बहिः गता अस्ति । द्वित्रवण्टाभ्यन्तरे आगमिष्यति सा । भवान् बहुधा श्रान्तः इव भासते । अतः कृपया आहारं स्वीकृत्य किञ्चित् विश्रान्तिमुखम् अनुभवतु” इति राक्षसी शङ्करम् उक्तवती । शङ्करः राक्षस्या दत्तं फलं खादित्वा क्षीरमपि पीत्वा गृहाभ्यन्तरे प्राणिनां चर्मणः उपरि सुखेन शयितवान् ।

शङ्करः दृढशरीरः । अतः तं खादितुम् इष्टवान् राक्षसः । किन्तु राक्षसी तदर्थम् अनुमतिं न दत्तवती । उभौ अपि गुहायाः अन्तः उपविष्टवन्तौ ।

राक्षस्याः पुत्री मध्यरात्रे आगत्य महान्तं कोलाहलं कृतवती । तस्याः कोलाहलस्य कारणतः शङ्करस्य निद्रा भग्ना । सः उत्थाय मातापुत्रयोः सम्भाषणं समग्रं श्रुतवान् ।

“बहूनां वर्षाणाम् अनन्तरं भवतीम् अन्विष्य वरः स्वयम् आगतः अस्ति” इति माता सानन्दं पुत्रीम् उक्तवाती ।

“कुत्र सः ?” इति पृच्छन्ती एव पुत्री शङ्करस्य आवासप्रकोष्ठम् आगता ।

शङ्करः किञ्चिदिव नेत्रे उद्घाट्य तां दृष्ट्वा भीतः अभवत् । राक्षसयोः यावती कुरूपिता ततोऽपि अधिका कुरूपिता आसीत् तस्याः ।

शङ्करं पश्यन्ती सा राक्षसपुत्री उक्तवती - “अयं नवनीतमिव अस्ति” इति ।

“एतं खादितुम् इच्छा न उत्पन्ना किल भवत्याम् ? यदि एषः न अङ्गीक्रियेत तर्हि अन्यः कोऽपि वरः न लभ्येत एव” इति राक्षसी पुत्रीं बोधितवती ।

“अस्तु । अहम् एतं किमपि न करोमि । किन्तु पिता किम् एतं न खादेत् ?” इति पृष्टवती सा पुत्री ।

“अत एव अहम् अत्रैव उपविष्टा अस्मि
अस्य रक्षणं कुर्वती । अहम् इदानीं किञ्चित्
अटितुं गच्छामि । भवती अस्य रक्षणं करोतु”
इति वदन्ती राक्षसी बहिर्गता ।

राक्षसपुत्री पुनः पुनः शङ्करं पश्यन्ती मनसि
जातां खादनेच्छां निग्रहीतुं न शक्ता एव ।
‘यदि अहम् एतम् अत्रैव खादेयं तर्हि माता
मां ताडयेत्’ इति चिन्तयित्वा सा शङ्करम्
उत्थाप्य उक्तवती - “आगच्छतु । विवाहार्थं
सर्वं सिद्धम्” इति ।

शङ्करः तस्याः वक्रबुद्धिं ज्ञातवान् । अतः
तेन उक्तम् - “भोः, आदौ वरदक्षिणाधनम्
आनीयताम् । तदनन्तरम् एव विवाहः” इति ।

राक्षसपुत्री अन्तः गत्वा चर्मणः स्यूते
बहूनि रत्नानि, सुवर्णाभरणानि च पूरयित्वा
आगता । तं स्यूतं शङ्करस्य हस्ते स्थापितवती
सा । अनन्तरम् उभावपि ततः निर्गतौ ।

गृहात् बहिः आगत्य शङ्करः राक्षसपुत्रीम्
उक्तवान् - “स्नानं विना क्रियमाणः विवाहः
न शास्त्रसम्मतः । अतः मया आदौ स्नानं
करणीयम्” इति ।

राक्षसपुत्री तं कञ्चन सरोवरं नीतवती ।

आभरणैः सहितं स्यूतं स्वीकृत्यैव शङ्करः
जले मज्जनं कृतवान्, जलस्य अधोभागे
उपविष्टवान् च ।

राक्षसपुत्री बहुकालं यावत् तस्य निरीक्षां
कृतवती । किन्तु शङ्करः बहिः न आगतः
एव । जलविषये महती भीतिः तरयाः ।
‘जले निमग्नः शङ्करः तत्रैव मृतः स्यात्, श्वः
प्रातः शवः उपरि आगच्छेत् एव । तदा तं
खादिष्यामि’ इति विचिन्त्य सा गृहं प्रति-
गतवती ।

राक्षसपुत्र्याः गमनानन्तरं शङ्करः जलात्
स्वशिरः उन्नमय्य सर्वत्र दृष्टवान् । राक्षसपुत्री
कुत्रापि न दृष्टा । सा इतः गता इति निश्चित्य
सरोवरात् बहिः आगत्य सः सस्यूतं गृहं
प्रत्यागतवान् ।

धनवतः शङ्करस्य विवाहः निश्चितः एव ।
शिवरामः ज्ञातवान् यत् मया कृतस्य कठोरस्य
नियन्त्रणस्य कारणात् एव शङ्करः निरुपयोगः
जातः, सः निरुपयोगः सर्वथा न, प्रत्युत
समर्थः एव इति ।

शङ्करः अचिरात् एव स्वस्य योग्यतां
प्रमाणीकृतवान् ।

शान्तिपुरस्य सिंहासनम् अपहृतवान् वीरसिंहः वार्ता
प्राप्तावान् यत् जयनगरे छाननसमये सुवर्णप्रतिमा प्रस्था
इति । अतः सः सेनापतिं जञ्जरसिंहं प्रतिमायाः
आनयनाय प्रेषितवान् । दलपतिः सुखदेवः
रक्तपातम् अनिच्छन् प्रतिमायाः नयनम् अक्षीकरोति
। किन्तु नौकया जयनसमये सा अदृश्यता गता ।
तदनन्तरं वीरसिंहिन वार्ता प्राप्ता यत् अधिरात् एष
प्रतिमा मन्दिरे प्रतिष्ठापयिष्यते इति । दलपतेः पुत्री
सुकन्या प्रतिमायाः रक्षणाय वीरसिंहस्य परिणयम्
अक्षीकरोति ।

आर्यः

अज्ञातराजकुमारस्य रहस्यम्

चित्रम् - गान्धि-अप्यः

सुखदेवः सुकन्यायाः निर्णयस्य विषये
आतङ्कग्रस्तः अस्ति ।

वत्तो ! किं भवती एतद्विषये
सम्यक् विचिन्त्य
निर्णीतवती ?

राजकुमारे !
युक्तम् उक्तं भवत्या
भवती पट्टमहिषी सती
सुखेन यथा स्यात् तथा
व्यवस्थाम् अहं
करिष्यामि ।

आम्,
ताव !
एतस्मात्
प्रतिमायाः
रक्षणं भविष्यति
इत्यतः अहम्
एतदर्थं सज्जा ।

मम
पुत्री पूजां
रामापद्यतु
नाम ।

एतस्याः
स्वागताय अहं
योग्या व्यवस्थां कर्तुं
पूर्वमेव राजधानीं
गमिष्यामि । मम
सेनापतिः अत्र
भविष्यति ।

वीरसिंहः अश्वम् आरुह्य जञ्जरसिंह
स्वसमीपम् आहूय आदिशति ।

अहम् एक
गजं प्रेषयिष्यामि । भवता
रक्षकत्वेन तिष्ठता राजपुत्री
आनेतव्या ।

अस्तु
महाराज !

वीरसिंहस्य निर्गमनस्य अनन्तरं
दलपतिः सुकन्या च तत्र भवतः,
न अन्यः कोऽपि ।

अहम् आर्यस्य
परामर्शस्य अनुगुणं कार्यं कुर्वती
अस्मि । प्रतिमायाः संरक्षणं तेनैव
कृतम् इत्येतत् न विस्मर्तव्यम्
अस्माभिः ।

पूजाय गच्छाव तावत् ।

मन्दिरे जयानन्दमुनेः साहाय्यम् आचरन् अस्ति राजकुमारः आर्यः । स्वर्णप्रतिमा
महाप्रभावयुक्ता विराजते ।

सुकन्या जयानन्दमुनेः आशीर्वादं
प्राप्नोति ।

गोविन्दः गुप्तरूपेण शोभायात्रायाः
अनुसरणं करोति अवधानपूर्वकम् ।

जयानन्दः स्वशिष्यम् आह्वयति ।

अकस्मात् ...

शोभायात्रा
अनुवर्तते । केचन
सैनिकाः अग्रभागे
भवन्ति । अन्ये
केचन सैनिकाः
सेनापतिः
जम्बरसिंहः
व पृष्ठभागे
भवन्ति ।

सुकन्या कश्चित् वृक्षम् अवलम्बते ।

जव्वरसिंहः चिन्ताक्रान्तः भवति ।

राजकुमारि ! अस्माभिः
अविलम्बेन गन्तव्यम् । राजा
प्रतीक्षते तत्र ।

अहं श्रान्ता इति
उक्तं खलु मया ?

प्रस्थीयताम् ।
अस्माभिः समयः न
व्यर्थीकरणीयः ।

धिक् त्वाम्
हस्तः अपनीपताम्

अकस्मात् कुतश्चित् आगतः कश्चन वानरः
जव्वरसिंहम् आक्रामति ।

कः एषः ? हन्त ...

जव्वरसिंहः भूमौ पतति, अघेतनश्च भवति । अश्वः पलायते । सैनिकाः इतस्ततः
धावन्ति ।

अहो

वानरः राजकुमारम् आर्यम्
अभिजानाति ।

उत्तमं कार्यं
कृतम् । प्रतिगन्तुम्
अर्हति भवान् ।

सुकन्या किञ्चित् निश्चिन्तताम् अनु-
भवति । तस्याः आश्चर्यमपि भवति ।

आर्य ! मया
ज्ञायते स्म यत् भवान्
मां रक्षिष्यति
एव इति ।

मया न, भगवत्या
रक्षिता भवती । तस्याः आशी-
र्वादः भवती रक्षिष्यति
सदापि ।

आर्यः शिष्यस्य दिशि पश्यति ।

गोविन्द ! भवान्
एतां दलपतिसमीपं नयतु ।
अहम् आश्रमं गमिष्यामि ।

गच्छामि ।
एषा तु
निरपाया ।

अत्र स्थातुं
नार्यः समयः । भवती त्वरया
पितुः समीपं गच्छेत् ।

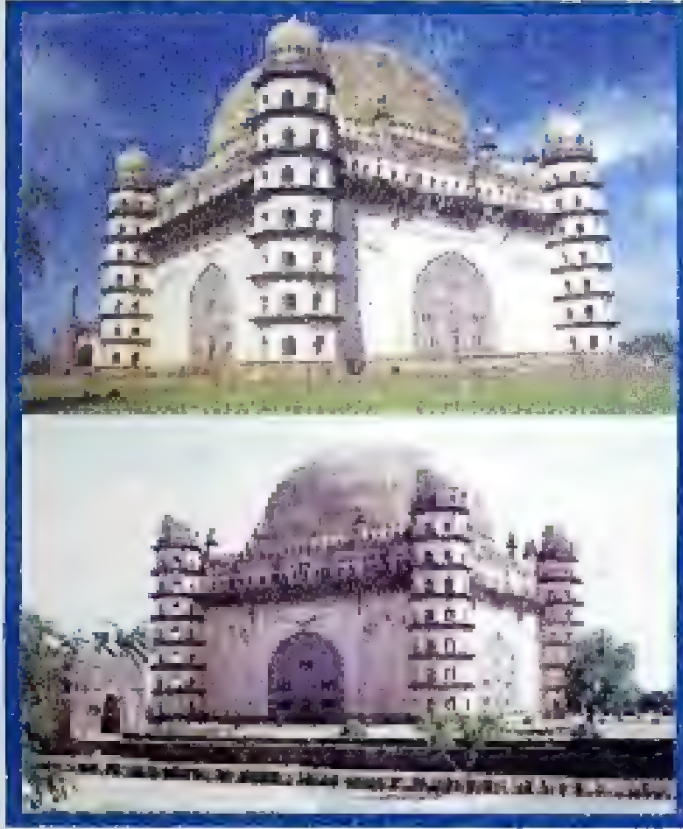
सुखदेवः स्वस्य अङ्गरक्षकस्य पाद-
ध्वनिं शृणोति ।

धर्मपाल ! का
विशेषवार्ता ?

राजकुमारी किं
प्रत्यागता अस्ति ?

अनुवर्तते

मानवनिर्मितं महाद्भुतम् - ५

गोलभवनम्

बिजापुरं, यच्च कर्णाटके अस्ति (मुम्बयीतः ३०० मैल्दूरे अस्ति) १६ शतके मुस्लिम-राजानां राजधानी आसीत् । युसुफ् आदिलशाहः बिजापुरदेशं स्वतन्त्रराज्यत्वेन परिकल्पितवान् ।

अत्रत्येषु भवनेषु 'गोलभवनम्' (गोल-गुम्बज्) अन्ताराष्ट्रियां ख्यातिं प्राप्तवत् अस्ति । एतत् आदिलशाहस्य स्मारकम् । १६५६ तमे वर्षे एतस्य निर्माणं समाप्तिम् अगात् ।

एतत् वर्गाकारम् अस्ति । ६०० पादोन्नतस्य भवनस्य उपरि गोलाकारिका रचना अस्ति । तस्याः चतसृषु दिक्षु चतस्रः स्तम्भरचनाः सन्ति । एतासु अष्टौ अद्भुतः सन्ति ।

भवनस्य अन्तः वर्गाकारकं सभाभवनं दृश्यते । तस्य आकारः १३५ X १३५ पादात्मकः । एतस्य उपरि एव गोलाकारिका रचना अस्ति । एतादृशी विशाला गोलाकारिका रचना अन्या नास्ति । एतस्य सभाभवनस्य व्यासः १२४ पादात्मकः । औन्नत्यं च १७८ पादात्मकम् । बहिर्भागतः यदि माप्येत तर्हि एतस्य समग्रस्य भवनस्य औन्नत्यं १९८ पादात्मकं भवेत् ।

बिजापुरे अन्यानि अपि बहूनि प्राचीनानि भवनानि सन्ति ।

CHANDAMAMA
HAS LOTS OF
GOOD STORIES
WITH MORAL
VALUES AND USEFUL
INFORMATION.
(from Sharjah)

WORDS CANNOT
DESCRIBE
HOW GOOD
CHANDAMAMA IS.
IT IS A GEM OF
A MAGAZINE.
(from W.Bengal)

THE
MAGAZINE
HAS
SUPER
SENSATIONAL
STORIES.
(from Karnataka)

CHANDAMAMA IS A
SOURCE OF ENJOYMENT.
HOPE IT WILL CONTINUE
TO ENTERTAIN MANY
GENERATIONS OF
YOUNG PEOPLE.
(from Orissa)

THAT'S WHAT OUR READERS SAY.

WHY DON'T YOU FIND OUT FOR YOURSELF?

FOR SUBSCRIPTION DETAILS PLEASE SEE PAGE 6

पुटोऽयं भवताम् पुटोऽयं भवताम्

भवदर्थं विज्ञानम्

भवतां परिसरः

वृक्षाणाम् आयुषः ज्ञानम्

अवरुद्धजलं शरीरम्

‘एषु दिनेषु कश्चन नूतनः शब्दः श्रूयते Bodylog इति । यदि शब्दकोषः परिशील्येत तर्हि तत्रापि अयं शब्दः द्रष्टुं न शक्यः । एवं तर्हि एतस्य पदस्य कः अर्थः ?

यदा मार्गेषु प्रवाहादिकारणतः जलं सङ्गृहीतं भवति तदा वयं वदामः ‘अवरुद्धजलः मार्गः’ इति । एवमेव शरीरे अपि जलावरोधः यदा भवति तदा उच्यते यत् तत् शरीरम् अवरुद्धजलम् इति ।

यदा अधिककालं तरणं क्रियते, जलेन क्रीड्यते वा तदा अङ्गुलयः अन्यानि अङ्गानि च वल्युपेताः भवन्ति इत्येतत् भवद्भिः लक्षितं स्यात् खलु ? एतत् किमर्थं भवति इति किम् अवगतम् ?

अस्माकं शरीरे चर्मणः उपरि Sebum नामकं किञ्चन नैसर्गिकतैलं भवति । यदा जलं शरीरं प्रविशति तदा स च तैलांशः अपगतः भवति । एतस्मात् अस्माकं शरीरस्य अन्तः जलं गच्छति । एषा प्रक्रिया उच्यते ‘Osmosis’ इति ।

शरीरे आवश्यकतातः अपि अधिकप्रमाणेन जलं सङ्गृहीतं भवति इत्यतः चर्मणि वल्यः उत्पद्यन्ते । तस्मात् शरीरे स्फीतता दृश्यते अपि । किन्तु एषा अल्पकालिकी ।

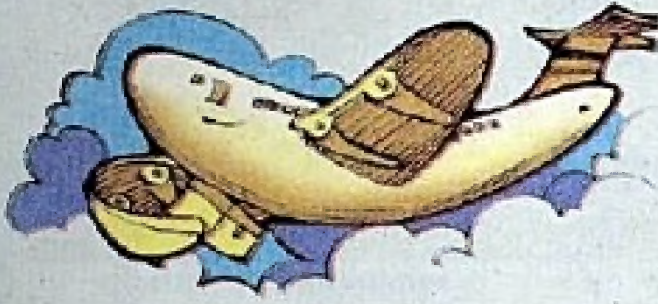
कालनिर्णयाय यत् शास्त्रम् अस्ति तत् ‘chronology’ शब्देन निर्दिश्यते । एषु दिनेषु एतादृशः एव अपरः शब्दः श्रूयते ‘Dedro chronology’ इति । एतस्य अर्थः कः ? उद्देशः च कः ? वृक्षाणां वयसः निर्णयाय स्थितं शास्त्रम् एतत् ।

वृक्षस्य प्रकाण्डे वलयाकाराः भवन्ति बहवः । एते वलयाकाराः वृक्षस्य समग्रम् इतिहासं वक्तुम् अर्हन्ति । एतेषाम् अध्ययनतः वृक्षस्य जीवितकालः, रोगपीडा इत्यादयः अवागन्तुं शक्याः । वृक्षस्य नाशनं विनैव एतेषां वलयाकाराणाम् अध्ययनाय विज्ञानिनः ‘coring’ नामकं क्रमम् अन्विष्टवन्तः सन्ति । वृक्षस्य प्रकाण्डमध्यं प्रति यन्त्रविशेषं रन्ध्र-निर्माणद्वारा सम्प्रेष्य ते वलयाकाराणाम् अध्ययनं कुर्वन्ति ।

पुटोऽयं भवताम् पुटोऽयं भवताम्

भवन्तः जानन्ति किम् ?

विमानयानेषु
कृष्णपेटिकाः

यदा विमानापघातवार्ता श्रूयते तदा वयं प्रायः शृणुमः एव यत् 'कृष्णपेटिकायाः' अन्वेषणाय प्रयासः प्रचलति इति । का एषा कृष्णपेटिका नाम ? किं भवति अत्र ?

विमानस्य अपघातस्य स्पष्टकारणस्य अन्वेषणे नितराम् उपकरोति एषा पेटिका । विमानेषु सर्वेषु अपि एतादृशं पेटिकाद्वयं भवति । एका विमानस्य वेगादीनाम् उल्लेखनं करोति निरन्तरम् । काक्पिट्नामके स्थले स्थिता अपरा (सि.वि.सि.नामिका) पेटिका तत्रत्यं समग्रं सम्भाषणं ध्वनिमुद्रितं करोति । ३०-४५ निमेषात्मिकाः ध्वनिमुद्रिकाः भवन्ति तयोः पेटिकयोः ।

यद्यपि तयोः पेटिकयोः नाम 'कृष्णपेटिका' इति, तथापि तयोः वर्णः भवति शुभ्रः पीतावर्णः, नारङ्गवर्णः वा । अन्येभ्यः पार्थक्येन अभिज्ञानाय एषः वर्णः उपयुज्यते तत्र ।

अभिवर्ध्यतां ज्ञानशक्तिः

एतस्य मासस्य प्रश्नाः सन्ति सम्मिश्राः ।

१. महाराजेन जयसिंहेन
चतस्रः ज्योति-
श्शास्त्रीयाः घट्यः
(जन्तरमन्तरनामिकाः)
निर्मिताः । ताः कुत्र
सन्ति ?

२. भारते यत् स्वर्णं प्राप्यते
तस्य भूयान् भागः
एकस्मात् एव राज्यात्
प्राप्यते । तस्य राज्यस्य
नाम किम् ?

३. भारते ज्वालामुख्यः
कुत्र द्रष्टुं
शक्याः ?

४. कस्य राज्यस्य नाम्नः
अर्थः भवति नूतनं
ग्रहम् इति ?

(उत्तराणि ७० तमे पृष्ठे)

चित्रशीर्षिकास्पर्धा

अधस्तनं चित्रद्वयं दृष्ट्वा परस्परसम्बन्धिना वाक्यद्वयेन चित्र-
शीर्षिकां किं भवन्तः प्रेषयितुं शक्नुयुः ?

MAHANTESH C. MORABAD

NARAYANAMURTHY TATA

समपत्रे लिखिता चित्रशीर्षिका अधस्तनसङ्केताय प्रेषणीया -

चन्दमामा (संस्कृतम्) 'अक्षरम्' ८ उपमार्गः, गिरिनगरम्, बेङ्गलूरु - ५६००८५

योग्या शीर्षिका एतन्मासस्य २५ तः पूर्वं प्रेषणीया । सर्वश्रेष्ठायै शीर्षिकायै रु. १००/- पुरस्काररूपेण दास्यन्ते ।
पुरस्कृता शीर्षिका मासद्वयानन्तरं प्रकाशयिष्यते ।

अभिजन्मजाति

'एप्रिल्' मासस्य चित्रशीर्षिकाप्रेषिका -

महिता महेश

पी - ३०२, 'एट्रियम्',

२२, कलाक्षेत्रमार्गः,

चेन्नै - ६०० ०४१।

मनसि कल्पितं रूपम्
प्रत्यक्षम् अस्त्येव अत्र

अभिवर्धितां ज्ञानशक्तिः - उत्तराणि

१. राजस्थाने, मध्यप्रदेशे, उत्तरप्रदेशे, देहल्यां च ।
२. कर्णाटकम् - कोलारसुवर्णखनीतः ।
३. अन्दमाननिकोबारद्वीपसमूहे ।
४. सिक्किमराज्यस्य ।

परिसरसंरक्षणम्

“तात ! श्वः अस्माकं क्रीडाभ्यासः भविष्यति । किं भवान् तस्य दर्शनाय आगन्तुम् अर्हेत् ?” इति अपृच्छत् प्रकाशः । सः वीणायाः मातुलपुत्रः । वीणा सप्ताहान्तकालं मातुलेन सञ्जयेन सह तिष्ठन्ती यापयति । सञ्जयश्च स्वायत्तसंस्थायां कस्याञ्चित् विज्ञानी अस्ति ।

सः पुत्रम् अवदत् - “क्षन्तव्योऽहं वत्स ! श्वः मम बहूनि कार्याणि । जागतिकपरिसरदिनम् आसन्नम् अस्ति । अतः मया नगरसभाप्रमुखः, अन्ये पुरप्रमुखाः च द्रष्टव्याः सन्ति । अन्तिमस्पर्धादर्शनाय आगमिष्यामि अहम्” इति ।

“जागतिकपरिसरदिनं नाम किं तत् ? कः विशेषः तस्य ?” इति अपृच्छत् वीणा ।

“जूनमासस्य पञ्चमे दिनाङ्के विश्वपरिसरदिनम् आचर्यते । एतस्मिन् दिने शोभायात्राः भविष्यन्ति, विद्यालये स्पर्धाः भवितुम् अर्हन्ति । वृक्षारोपणं, स्वच्छताकरणम् इत्यादयः अपि भवितुम् अर्हन्ति । वीणे ! किं भवती अपि परिसरसंरक्षणक्षेत्रे किमपि कर्तुं शक्नुयात् ?” इति अपृच्छत् सञ्जयः मन्दहासपूर्वकम् ।

“शालाबालिका अहं किं वा कर्तुं शक्नुयाम् ?” इति अपृच्छत् वीणा ।

“भवती अपि बहु कर्तुम् अर्हति । प्लास्टिक्स्यूतानां फलरसबन्धानां च उपयोगस्य निराकरणं कर्तुं शक्यं, यतः तानि परिसरस्य हानिं कल्पयन्ति । कागदानां व्यर्थीकरणस्य निवारणात् अरण्यनाशः निवारयितुं शक्यः । सस्यारोपणद्वारा शुभसमारम्भाः आचरितुं शक्याः । भवन्तः बालाः एव भाविनः देशनिर्मातारः । जगतः हितं भवताम् अधीनम् अस्ति । भाविन्यै जनतायै हरिन्मयस्य जगतः संरक्षणं किं भवद्भिः न चिन्त्यते ?”

“हरिन्मयस्य स्वास्थ्यहेतुकस्य च परिसरस्य निर्माणाय संरक्षणाय च यथाशक्ति प्रयत्नः निश्चयेन करिष्यते अस्माभिः अपि” इति अवदत् वीणा ।

Plant one around you
Save nature

Children : write a slogan on Conservation and win prizes

PETROLEUM CONSERVATION
RESEARCH ASSOCIATION

10, Baitly, Canal Road, New Delhi-110006

Phone : 26106000

Website : www.pcra.org

CHANDAMAMA (Samskrt)

Regd No. TN/PMC/CCR-589/03-05

Regd. with Registrar of Newspaper for India No. 42664/85

Licensed to post without prepayment No. 371/83-05

Foreign - WPP. No. 372/03-05

JUNE 2005

MAHA LACTO MAHA MAZAA!

India's largest selling sweets and lollies.